

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

32101 064523648

28288

754

DE
FLAVIO CAPRO GRAMMATICO
QUAESTIONUM CAPITA II.

DISSERTATIO INAUGURALIS PHILOLOGICA
 QUAM
 AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
 AUCTORITATE AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS
 IN
 UNIVERSITATE FRIDERICIANA HALENSI
 CUM VITEBERGENSI CONSOCIATA
 RITE IMPETRANDOS SCRIPSIT
 ET UNA CUM SENTENTIIS CONTROVERSIS
 DIE XI M. NOVEMBRIS A. MDCCCLXXXIX HORA XII
 PUBLICE DEFENDET

GODOFREDUS KEIL
 ERLANGENSIS.

ADVERSARI:
 WOLFGANGUS MEYER.
 GUILEMUS ASMUS.

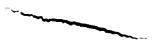
RECAP

HALIS SAXONUM.

FORMIS DESCRIPTIS E. KARRAS.
 MDCCCLXXXIX.

28288

.754

AVI CARISSIMI

F. A. ECKSTEINII

MANIBUS.

18715

Inter eos grammaticos latinos, quorum libros praeter pauca fragmenta dispersa perisse summopere lugendum est, non infimum tenet locum Flavius Caper. Nam et nomen eius saepissime a grammaticis inferioris aetatis in testimonium vocatur, ut plurima ex eius libris hausisse videantur, et ipsi a nonnullis magnae doctrinae laus tribuitur, velut, ut uno teste defungar, Priscianus (I 188, 22) doctissimum antiquitatis perscrutatorem eum appellat. Quae cum ita se habeant, mirum est neminem adhuc ea qua pars diligentia de hoc grammatico eiusque scriptis quaesivisse et quae librorum eius exstant fragmenta collegisse. Osannus quidem in ea re operam collocavit [*De Flavio Capro et Agroecio grammaticis*. Gissae 1849], sed etsi ea laude, quod primus rem usque ad illud tempus neglectam tractavit nondum adiutus Keilius editione grammaticorum latinorum, fraudari non debet, tamen commentatio eius vitiis non caret. Neque enim, id quod Christius Philolog. XVIII p. 165 sqq. suo iure reprehendit, quibus locis Caper non addito nomine ab inferioribus grammaticis exscriptus sit, neque qui fontes eius fuerint et qui tandem grammatici ab eo pendeant, indagavit. Maioris pretii sunt, quae Neumannus in dissertatione *de Plinii dubii sermonis libris Charisii et Prisciani fontibus conscripta* Kiliae 1881 et Kirchnerus *de Servii auctoribus, quos ipse laudat* annal. philol. suppl. VIII p. 469 sqq. de Capro attulerunt, sed ut ille id tantummodo egit, ut Pliniana in Capri reliquiis indagaret, ita hic nulla alia fragmenta tractavit nisi ea, quae ad declinationem nominum pertinent. Quorum studia cum etsi plurimas tamen non omnes Capri reliquias complectantur, amplissimus in universitate Halensi ordo philosophorum anno 1888 in certamine litterario quaestionem de Flavio Capro pro-

1*

282
75

posuit, non ut multa nova enuclearentur, sed ut in unum congerantur et denuo tractentur, quae de grammatico illo viri docti scripserunt. Evidem hoc opus aggressus in duo capita rem divisi: priore de Capri nomine, aetate, libris disserui et quae scriptorum eius fragmenta nomine apposito apud inferiores grammaticos exstant composui; altero quid Priscianus omissa nomine auctoris ex Capri libris hauserit, quaesivi. Ut quaestio plane absoluta esset, etiam reliqui grammatici aequae ac Priscianus tractari debebant; quod cum longum esset, in aliud tempus distuli. Priscianum vero elegi, quod reliquorum nemo magis Capri doctrinam secutus est.

Caput I.

§ 1.

De Capri nomine, aetate, libris.

De nomine ut primum dicam, praenomen traditum non est, nam ubi exstat grammatici memoria, Caper simpliciter appellatur paucis apud Charisium vel potius apud Romanum, quem Charisius secutus est, locis gentilicio nomine apposito **Flavius Caper** (velut *Charis. gr. l. I 195, 19*).

E Flavii nomine aetatem qua vixerit definire studuit Osannus Pompeii testimonium (gr. l. V 154, 13) afferens, qui Caprum magistrum Augusti Caesaris dicit. De Augusto primo imperatore cum nullo modo possit cogitari — nam Caprum e Probi, qui Neronis temporibus floruit, libris hausisse constat —, persuasit sibi Osannus imperatorem illum, cuius magister Caper dicatur, e Flaviorum gente fuisse atque ab eo grammaticum nomen cepisse. Quod utrum recte se habeat neene diiudicari non potest nec quidquam refert: sed cum Flavii nomen usitatissimum fuerit apud Romanos et Pompeii testimonium aperte falsum ad quemvis alium imperatorem referri possit, nisi omnino pro fabula a Pompeio facta habendum est, assentiri Osanno vix ausim. Nec plus auctoritatis ei testimonio tribuo, unde eidem terminus, ante quem vixerit Caper, videtur posse definiri. Leguntur enim apud Claudium Dausqueium orthogr. I p. 162 haec: *Scaurus lib. IX de orthographia: et raro Capri testimonio s apud Etruscos exprimitur*

et ex latinis elocutionibus nonnunquam evanescit. Ennius: interea fugit albu' iubar Hyperioni' cursum. Cum vero Dausqueii fides suspecta sit et verba illa Scauro tributa alibi nusquam exstent, fontem autem, unde pleniorum quam quae nobis parata est Scauri cognitionem consequi potuerit, Dausqueius habuisse non putandus sit, Christius non sine veritatis specie coniecit doctrinae illi ex Agroecii libello (gr. l. VII 118, 12 Tusci s literam raro exprimunt) sumptae et exemplo apud Priscianum I 170, 9 reperto illustratae Scauri clarius nomen a Dausqueio per fraudem appositum esse. Ut vero Agroecii doctrinam Capro tribueret, facillime inde fieri potuit, quod Capri¹⁾ et Agroecii libellos in codicibus plerumque coniunctos confudit.

Haec igitur testimonia, quibus nixus Osannus Capri aetatem intra breve Flaviorum Caesarum imperium constringere voluit, nihil valent; alia eaque graviora cum ego quidem affere non possim, hanc quaestionem in medio relinquo eo contentus, quod constat vixisse Caprum post Probum Neronis aequalem²⁾, cuius libris usus est, et ante Iulium Romanum, a quo saepius nominatur. De Romani vero aetate recte disseruerunt Keilius gr. l. I praef. p. XLVII et Christius l. c. p. 123, qui imperatore Marco Aurelio vel Antonino Pio eum scripsisse existimant. Ei certe aetati asserendus est Caper, qua etiam vigebat litterarum studium et qua, qui grammaticis studiis se dederant, ad ipsos veteres scriptores redibant neque inferioris aetatis more in antiquiorum grammaticorum libris exscribendis et compilandis acquiescebant. Hoc vel inde apparet, quod omnia fere, quae ex scriptis Capri servata sunt, amplam doctrinam et diligentissimum veterum scriptorum studium prae se ferunt. Quod si cognoscere volumus, proficiscendum est non ex duobus illis libellis de orthographia et de verbis dubiis (gr. l. VII p. 92—112), qui nomine eius inscripti feruntur, sed ex eis fragmentis, quae inferioris aetatis grammatici saepissime

¹⁾ De his libellis Capri nomen prae se ferentibus vide infra p. 4.

²⁾ Steupius de Probis p. 192 Caprum non modo post Probum Berytium, sed etiam post iuniorem quem dicit Probum, quem anno circa quinquagesimo quinto natum esse putat, vixisse autumat. Quae sententia, qua probata terminus post quem vixerit Caper etiam accuratius definiretur, stare non potest, cum iuniorem illum Probum omnino fuisse minime verisimile sit.

Capri copiis usi dispersa ac dissipata tradiderunt. Nam illi duo libri ab uberrimis copiis veteris grammatici et eximia eruditione, quae in aliis fragmentis apparet, ita diversi sunt, ut, etsi in his quoque non solum reliquiae antiquitatis et vestigia doctrinae a bono auctore petitae inveniuntur, verum etiam ipsi Capro quae-dam ex iis, quae hic legimus, ab aliis tribuuntur, tamen, quales nunc exstant, ab ipso Capro eos conscriptos esse nemo existimet. Recte de eis iudicavit Keilius gr. l. VII 90, qui eos ex veteris grammatici libris excerptos, sed studiis recentiorum grammaticorum valde obtruncatos et mutatos esse censuit. Quid vero Capro debeatur quidve recentioribus, cum diiudicari plerumque non possit, iam his neglectis ea, quae apud alios grammaticos inventa Capri esse e nomine apposito apparet, colligamus, ut inde quae fuerit eius doctrina cognoscamus. Quod opus priusquam aggrediamur, aptum est de titulis Capri librorum ab aliis aliter prolatis nonnulla praemittere.

Qui inveniuntur tituli, hi sunt:

de latinitate Charis. 194, 31; 207, 31,
 de lingua latina Pompei. 175, 30,
 libri enucleati sermonis Serv. in Aen. X 344,
 de dubiis generibus Prisc. I 171, 14¹); 212, 15. Pompei.
 175, 30,
 libri dubii generis Serv. in Aen. X 377,
 commentarii Hieron. contra Rufin. II 9,
 artes Rufin. gr. l. VI 556, 20,
 de orthographia Agroe. gr. l. VII 113, 1. 9. Anon. Bern.
 gr. l. suppl. 179, 15. 23,
 libri dubii sermonis Charis. 77, 20.

Ad hunc, quem ultimo loco posui, titulum adnotandum est loco illo Charisii Capri nomen in codice non extare, sed per coniecturam in textum receptum esse. Leguntur enim haec:

¹) E Prisciani verbis et apud Caprum et apud Probum de dubiis generibus colligere quis possit titulum *de dub. gen.* modo ad Probi librum spectare. Sed cum neque de tali Probi libro quidquam traditum sit et Priscianum Probi cognitionem non ex eius ipsius sed e Capri libris hancisse constet, Capri libro illum titulum deberi verisimilium est. Fortasse res ita se habet, ut Priscianus Capri libri inscriptionem etiam Probo idem tractanti dederit.

Clipeus masculino genere in significatione scuti ponitur, ut Labienus ait, neutro autem genere imaginem significat, sed Asinius pro Urbinae heredibus imaginis clipeum masculine dixit 'clipeus praetextae imaginis positus' et Livius in significatione scuti neutraliter saepius et Pomponius in capella, cum ait

clipeum in medium fixum est.

quare * dubii sermonis II indistincto genere dici ait, sed littera differre, ut pugnatorium per i clipeum dicamus, quod est clipeus ἀπὸ τοῦ κλέπτειν, id est celerare, dictus, imaginem vero per u a cluendo. sed haec differentia mihi displicet propter communionem u et i litterarum.

Post quare igitur cum nomen alienius grammatici excidisse nemo non videat, Fabricius et Keilius (cf. adnot. crit. ad l. c.) *Caper* scripserunt, Neumannus vero de Plinii dub. serm. libris p. 25 Plinio hanc differentiam tribuit. Sane confitendum est Capri librum nusquam omnino *dubii sermonis* appellari et in illo Charisii capite Plinium saepius (sed nullo loco lib. II, qui hic commemoratur), numquam Caprum laudari, sed et alii tituli semel tantum nominantur et sententia hic prolata congruit et cum ea, quae a Servio in Aen. IX 706 Capro tribuitur: lectum est etiam hoc clipeum, ut probat Caper, et cum ea, quae in illorum de quibus supra dixi libellorum altero legitur gr. l. VII 97, 14: clipeum ἀσπίδα, clupeum ornamentum dices; etiam Nonius, qui in capite III Capro multum debet, p. 196, 20 sqq. clipeus et clipeum praebet. Gravissimum vero est, quod Plinius n. h. XXXV 3, 4 doctrinam prorsus diversam sequitur, eamque, quam Neumannus ei tribuit, his verbis aspernatur: scutis enim, quilibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines, unde et nomen habuere clipeorum, non, ut *perversa grammaticorum subtilitas* voluit, a cluendo. Quem etsi in nat. hist. saepius a suis ipsius regulis descivisse Detlefseus symbol. phil. Bonn. 697 sqq. ostendit, tamen mihi quidem Neumannus persuadere non potest eum de regula, quam ipse protulerit, postea ita iudicasse. Quod vero Neumannus totum locum Charisii corruptum esse et fortasse eam doctrinam, quae initio tradatur, a Plinio commemoratam non comprobata esse

eiisque iudicium deinceps sequentibus *sed haec differentia . . .* contineri suspicatur, assentiri ei nullo modo possum, cum ad corruptelam statuendam nulla alia causa eum movisse videatur, nisi nimium quoddam Plinii nominis restituendi studium.

Hoc igitur Charisii loco Capri nomen excidisse quoniam nobis persuasimus, novem habemus eius librorum titulos, quos supra enumeravi. Quorum unus *de orthographia* omittendus est, cum ad tractatum de orthographia, quem supra dixi¹⁾, pertineat. Negaverit fortasse hoc quispiam propterea, quod, quae Anon. Bern. 179, 14 Hg.: ab *adolesco* verbo venit participium *adolescens*, ob cuius differentiam docet Caper antiquissimus et doctissimus in orthographia sua, quod per i profertur nomen *adoliscens* et ibid. vers. 23: *adulescens*, ut Caper in orthografia sua testatur, nullomodo est dicendum; venit enim, ut idem evidenter pandit, ab *adoleo* id est *cresco* verbo participium *adolescens* et nomen *adolescens*, e Capro de orthographia se hausisse dicit, diversa sunt ab eis, quae ibi p. 100, 22 exstant, *adulescens* nomen est, *adolescens* participium est. Sed fortasse Anonymo alia lectio praesto erat, cuius vestigia in codice Monte-pessulano servata esse arbitror, qui praebet *aduliscens* nomen est. Omnino ex Anonymi verbis apud Caprum qui fertur non nulla excidisse apparet, nisi grammaticus ille ipse aliquid addidisse et Capro per fraudem tribuisse censendus est. Sed utut res se habet, id dubium esse non potest, quin, si omnino ad Caprum, ad illum libellum disputatio Anonymi spectet: nam saeculo nono vel decimo uberior genuini Capri memoria quam nostra aetate non exstitit.

Reliquos titulos si perlustramus, ratio habenda est Pompeii 175, 30: habes hoc in Capro de lingua latina, non de dubiis generibus. Hac enim oppositione satis certo comprobatur duos tantum libros scripsisse Caprum, id quod iam inde conicere licet, quod omnes tituli sine ulla difficultate ad alterutrum

¹⁾ Hunc libellum itemque alterum de dubiis verbis brevitatis causa sub Capri nomine citabo, etsi iniuria hoc nomine eos inscriptos esse supra p. 4 ostendi.

librum referri possunt.¹⁾ Ex *artium* commemoratione recte iudicavit Osannus concludi non posse artem a Capro compositam esse, cum consuetudo sit recentiorum grammaticorum omnes grammaticorum libros uno *artium* nomine appellare et comprehendere. Idem videtur valere de titulo *commentarii*, quem Hieronymus contra Rufin. II 9 Capri libris tribuit, nisi quis forte hic testimonium invenisse sibi videtur, quo comprobetur, quod Agroecius 113, 11 tradit, Caprum etiam in commentando Cicerone versatum esse. De hoc aliisque commentariis Capro olim adscriptis infra videbimus, nunc institutam disputationem ad finem perducamus. Restant igitur sex tituli: *de latinitate*, *de lingua latina*, *libri enucleati sermonis*, *libri dubii sermonis*, *dubii generis*, *de dubiis generibus*. Quorum trini ad unum librum referri possunt, cum et tituli *de dubiis generibus*, *dubii generis*, *dubii sermonis* similimi sint et quaestiones tractatae, nam etiam eo loco, qui e libris dubii sermonis sumptus esse dicitur, de voce quadam dubio genere prolata agitur. Nolo tamen negare *libros dubii sermonis* per se idem significare posse ac *libros enucleati sermonis* et propterea fortasse ad eundem librum eum titulum pertinere, ad quem reliqui tres tituli referendi sunt. Nam cum *latinitas* sit incorrupte loquendi observatio secundum Romanam linguam, non intellego, quid aliud in *libro de lingua latina* vel *enucleati sermonis* tractatum esse quis contendat. Si vero quaerimus, quomodo Caper ipse suos libros inscripserit, ei grammatici considerandi sunt, qui ipsos eius libros in manibus habuerunt. Quorum proximus aetate est Iulius Romanus; is enim in libello de adverbio, quem Charisius 190 sqq. totum fere in suam artem recepit, multa videtur e Capro hausisse, quem quinque appellat, bis apposito libri titulo: *Caper de latinitate*. Hic igitur titulus genuinus habendus est: qui cum inferioribus non iam esset expeditus, facillime in notiorem *de lingua latina* mutari potuit. Sed notatu

¹⁾ Gräfenhanus histor. philol. IV p. 90 e verbis Servii in Aen. VI 445: *Caper, cum de praepositione ex tractaret, collegit Caprum dissertationem de sola praepositione ex scrisisse. Quod mihi persuadere non possum: videtur potius illud Servii testimonium ad librum de latinitate pertinere, cuius unum caput de praepositione scriptum fuisse videtur, quamquam adnotandum est de hac Capri doctrina praeter illum locum Servii nihil traditum esse.*

dignum est, titulum *de lingua latina* non inveniri nisi apud Pompeium 175, 30, in explanatione autem in Donatum gr. l. IV 496, 8, quorum locorum consensus manifestissimus ad eundem Capri locum eos pertinere ostendit, in uno codice (cf. Keilii adnot. crit.) ad Capri nomen adscriptum esse qui scribit *de latinitate*. Qua re Pompeii testimonium valde minuitur. Item e Prisciani testimonio I 212, 15 alterius libri titulum *de dubiis generibus* fuisse colligere licet. Quod apud Charisium 77, 20 exstat *libri dubii sermonis*, nisi ad librum de latinitate spectat, fortasse ex similitudine Pliniani libri ita inscripti ortum est. Hoc verisimilius mihi videtur quam Christii sententia librum vel libros *de dubii generibus* non fuisse nisi partem maioris operis *de dubio sermone*. Hoc enim titulo, *libri dubii sermonis*, Caprum ipsum librum appellare autumat sane coactus falsa de Charisii capititis XV fontibus opinione. Nam cum totum hoc caput e Capro sumptum esse persuasum habeat, p. 77, 20, quem locum supra p. 5 tractavi, Capri nomen inscritia excerptoris excidisse putat, qui Capri verba *quare dubii sermonis II indistincto genere dixi* in tertiam personam transponens nomen auctoris addere oblitus sit. Sed hanc Christii sententiam de Capro illius capititis auctore stare non posse post alios vv. dd. Boeltius nuper demonstravit annal. philol. 1888 p. 401 sqq., cuius argumenta mihi quidem non posse convelli videntur.

§ 2.

De commentariis Capro olim adscriptis.

De grammaticis Capri libris quoniam satis exposuisse mihi videor, restat, ut nonnulla addam de commentariis ei olim adscriptis. Nam cum saepius inveniantur apud grammaticos verba alicuius scriptoris cum adnotatione *ubi Caper dicit*, inde concluserunt has Capri adnotationes e commentariis sumptas esse, quos in illos scriptores composuisset. Et ei quidem scriptores, quorum ratio habenda est, hi sunt: Ennius (Charis. 132, 6), Plautus (Charis. 195, 4), Terentius (Charis. 194, 29), Asellio (Charis. 195, 19), Cicero (Agroec. 113, 11), Vergilius (nam in Servii commentariis saepius nomen Capri exstat). Ex his de solo Cicerone dubitari potest: ceteros enim constat a Capro perpetuis commentariis illustratos non esse. Nam *ubi Ritschelius parerg.*

Plaut. p. 361 ostendit nil significare, nisi locum illum a Capro in testimonium vocatum esse; graeci eodem modo utuntur particula ἐνθα. Quid, quod Charis. 194, 29, ubi post versum Terentii legitur illud *ubi Cuper dicit*, appositus est titulus libri, unde hoc petitum sit, ubi Caper dicit de latinitate? Neque quod a Servio saepius commemoratur Caper, argumentum esse potest eum commentarium in Vergilium scripsisse, cum Servius non modo commentarios adhibuerit, sed etiam grammaticos libros, ut ipse dicit, et in eorum numero etiam Capri libros, quorum titulos affert in Aen. X 344 *libri dubii generis*, X 377 *libri enucleati sermonis*.

Aliter vero res se habet de Cicerone, nam aperto Agroecii testimonio comprobatur Caprum etiam in commentando Cicerone praecipuum fuisse. Cui testimonio fidem tribuendam esse alii affirmaverunt, alii negaverunt eo nixi, quod Agroecii inscitia tanta sit, ut libellorum *de orthographia* et *de verbis dubiis* auctorem a vetere grammatico diversum esse non intellexerit. Minoris momenti est, quod Osannus profert, Agroecium, si Caprum laudare voluerit, librorum de latinitate potius quam commentariorum in Ciceronem conscriptorum mentionem facere debuisse: nam Agroecius, si quid video, verbis tam multis praesertim litterarum operibus celebratus grammaticos libros Capri complectitur, quibus commentarios opponit. Nihilo secius tamen Osanno assentior reliquisque, qui Agroecii auctoritati nullam fidem tribuunt. Hieronymi testimonium, qui *Capri commentarios* commemorat, nihil valere iam Suringarus hist. crit. scholiast. lat. I 191, quamvis credulus alias sit, intellexit, cum commentariorum nomine omnes grammatici libri comprehendantur.

§ 3.

De Capri fragmentis, quae nomine apposito apud grammaticos inferioris aetatis extant.

Quoniam duos libros de latinitate et de dubiis generibus inscriptos Caprum composuisse demonstravimus, restat, ut doctrinae Capri reliquias, quae nomine eius apposito inveniuntur, enumeremus et in hos duos libros dispartire conemur. Qua in re monendum est nonnulla fragmenta ita comparata esse, ut, ex utro libro hausta sint, certo diiudicari non possit. Nam nonnullas

quaestiones in duobus libris tractatas simillimas inter se fuisse et per se verisimile est et Pompeii testimonio comprobatur, qui Capri auctoritate usus addit habes hoc in Capro de lingua latina, non de dubiis generibus, quod additamentum, si libri plane diversi fuissent, ineptum esset. Duae quae apud Rufinum gr. lat. VI 556, 20 et 565, 5 exstant Capri commemorationes, unde sumptae sint, enucleari non potest; erret vero, si quis inde, quod ad metricam rem eae pertinere videntur, colligat etiam de hac Caprum scripsisse, nam quod altero loco Caper eis accensetur, qui mensuram versuum in Plauti et Terentii et ceterorum poetarum comicorum vel tragicorum fabulis agnoverint, altero versus iambicos Terentii senarios appellasse dicitur, facillime inde fieri potuit, quod Caper locum poetae alicuius scaenici in testimonium vocans scripsit *exemplum habes in versu Plauti vel Terentii* etc. aut quod trimetrum Terentii afferens *senarium* dixit.

His igitur praemissis ut fragmentorum conspectum demus, initium faciendum est ab eis, quae ex clariore eius libro de *latinitate* sumpta sunt. Doctrina, quam ex eis cognoscimus, tam varia est, ut, quod per se conicere licet, in complures libros vel capita materiam dispositam fuisse manifestum sit. Quem ordinem autem Caper instituerit, cum traditum non sit, aptissimum esse censeo ita fragmenta enumerare, ut quae ad singulas orationis partes pertineant coniungamus. Haec igitur sunt orationis partes, ad quas fragmenta spectant: nomen, verbum, adverbium, praepositio. Reliquae a Capro omissae esse videntur, cum nullum testimonium extet, quo de his quoque eum disputavisse comprobetur; sed certum hoc non est, nam facillime fieri poterat, ut nonnulla eius librorum capita plane perirent.

I. Conspectus fragmentorum.¹⁾

A. E libro de latinitate.

Incipiendum est, ut supra dixi, ab eis locis, qui doctrinam de nomine exhibent.

1 a. Licet Caper in libris enucleati sermonis dicat *femen*, sed non ponit exemplum.

¹⁾ In indice scriptorum in septem corporis grammaticorum voluminibus citatorum s. v. Caper hi loci omissi sunt: II 354, 9 III 44, 9 VII 113, 8; pro I 195, 7 scribendum est I 195, 4.

1b. A *femine*, ut etiam supra diximus, secundum Caprum erit nominativus hoc *femen*, licet nusquam lectum sit, ut ipse commemorat.

2. Nisi forte *quaestionem* et *querimoniam* idem significare putat (Rufinus scil.), quia in Capri commentariis huiusmodi figuram reperit.

3. Fl. tamen Caper *Allecto* monoptoton esse Valerium Probum putare ait.

4. *Hebem* Caecilius in 'Υποθολιματω:

subito res reddent hebem.

Ennius XVI * ubi Fl. Caper: non ut adiunctivo sed appellativo est locutus.

Testimonia¹⁾:

1a. Serv. in Aen. X 344: *femur* dicimus, quia legitur et declinatur *huius femoris*; illius vero ablativi *laetus eripit e femine* non invenitur nominativus, licet — exemplum.

1b. Serv. in Aen. X 788: a *femine* — commemorat.

2. Hieron. contra Rufin. II 9: si *quaestiones de animae statu in urbe commotae sunt, quae est ista querimonia vel querela, quae utrum recipi debeat, episcoporum iudicio relinquitur?* nisi forte — reperit.

3. Charis. 117, 24: *Allecto, hanc Allecto* Maro, luctificam *Allecto*. nam et nomine Dido Saepe vocaturum eiusdem schematis esse grammatici tradiderunt, non per vocativum *o Dido*. Fl. tamen Caper — ait.

4. Charis. 132, 1: *Hebes, hebetis, ut militis, segetis, comitis, teretis; et omnia, quae es correpta terminantur, tis syllaba finiuntur, exceptis . . . Hebem* Caecilius — locutus.

¹⁾ Difficile est plerisque locis diiudicare, quatenus doctrina prolat a Capro sumpta sit, cum non ipsa verba Capri grammatici in textum receperint, sed aliis verbis, quae ille docuerat, expresserint. Quapropter eum modum secutus sum, ut tantummodo ea, quae propter nomen auctoris iuxta positum Capro deberi videntur, in fragmentorum ordinem recipere, proxima vero, si qua ad sensum intellegendum necessaria erant, testimoniis adsererem: quamquam negari non potest hanc distinctionem interdum satis incertam esse, ut fortasse alio loco nimium, alio parum Capro tribuerim.

5. *Unus*: quia de vocativo quidam dubitant, Caper, doctissimus antiquitatis perscrutator, ostendit hoc usum esse Catullum et Plautum.

Catullus:

Tu praeter omnes une de capillatis,
Celtiberosae Celtiberiae fili.

Plautus in *Frivolaria*:

o amice ex multis mi une Cephalio.

6a. Veteres declinabant *huius famei*, quomodo *diei*. de antiqua declinatione ablativum tantum casum sibi posteri tenuerunt. habemus exemplum declinationis antiquae in *Capro*: ipse ponit se legisse *famei*; Vergilius hanc longam posuit, morboque *fameque*.

6b. Et quoniam incidi in hunc tractatum, non te fallat illud, quod est ubique: est enim ratio. ubique invenimus nomina tertiae declinationis in ablativo singulari esse correpta, ut *ab hoc patre*, e brevis est; *ab hac matre*, e brevis est; *ab hoc amante*, et nescio quae alia. in ablativo ergo singulari nomina e finita e brevem habent. sed invenimus *haec fames*, *huius famis*: quo modo potest fieri, ut inveniatur ablativus e finitus productus esse? scire debes, quoniam modo ita factum est, ut ita declinetur. nam apud maiores nostros quintae fuerat declinationis, *haec fames*, *huius famei*. et inveniuntur exempla plurima. coacervata sunt ista exempla in ipso loco, ubi haec ratio reddit a est de *fame*. si qui dicat tibi nomen tertiae declinationis quod est, semper corripitur in ablativo, et qua ratione hoc invenimus productum? ubiubi enim invenimus *fame*, semper producitur: ablativus si tertiae declinationis est, corripitur. sed scire debemus quod ita apud maiores nostros declinatum hoc nomen fuerat. quod enim invenimus e productam in ablativo, non venit a tertia, sed a quinta venit antiqua. ubique enim apud antiquos sic legimus, *haec fames*, *huius famei*; et inde venit *ab hac fame*; *haec fa-*

5. *Princ. I* 188, 21: *Unus* — *Cephalio*.

6a. [Serg.] explanat in *Donat. gr. lat. IV* 496, 4: *haec fames*, *huius famis*, *ab hac famē* propter antiquam declinationem. nam sic veteres — *fameque*.

6b. *Pompei. 175, 11*: Et quoniam — *generibus*.

mes, huius famei, ab hac fame. habes hoc in Capro de lingua latina, non de dubiis generibus.

7. Legimus in Capro *hic Iovis, huius Iovis*; etiam Naevius, Attius, Pacuvius omnes isti utuntur hoc exemplo. tamen ista de usu remota sunt. ideo dixi, ne putas istum imperitum esse aut te omnia debere dicere. ita enim locutus est, sunt aliqua quorum nominativus in usu non est; non dixit quorum nominativus non est quidem, sed in usu non est. ergo vides quia docuit lecta esse, sed non debere ponи.

8a. Etiam *veterrimus* notandum, quod cum in *us* eius desinat positivus, tamen formam in *er* terminantium servat in superlativo; *veterrimus* quasi a *veter* positivo, quod Capri quoque approbat auctoritas et usus antiquissimorum. Ennius: cum veter occubuit Priamus sub Marte Pelasgo. cuius etiam comparativum *veterior* protulit Plautus in Bacchidibus: senem † tibi dedo illum veteriorem, lepide ut lenitum reddas.

8b. Quamvis *veter* etiam analogia exigit ut bene sit dictum. Accius in Hecuba:

Veter fatorum terminus sic iusserat.

pro *vetus*. quod Capro quoque prudentissime videtur, cum comparativus *veterior* et superlativus *veterrimus* *veter* desiderent positivum. Cato in I originum: Antemna *veterior* est quam Roma. Plautus in Bacchidibus:

Senem † tibi dedo illum veteriorem, lepide ut lenitum reddas.

9. *Pius, piissimus* duos habet gradus, positivum et superlativum. quamquam et hoc *piissimus* vituperavit Cicero in Philippicis: dicit non potest per rerum naturam dici *piissimus*. insultabat Antonio, tu ait utere semper hoc verbo *piissimus*. tamen Caper, ille magister Augusti Caesaris, elaboravit vehementissime et de epistulis Ciceronis collegit haec verba, ubi

7. Pompei. 187, 10: Legimus — debere ponи.

8a. Prisc. I 97, 5: Etiam — reddas.

8b. Prisc. I 264, 7: Nam *vetus* commune est trium generum et *Ligus* quoque *Liguris* commune . . . invenitur tamen etiam in ur desinens *Ligur* . . . quamvis *veter* — reddas.

9. Pompei. 154, 9: *Pius* — *piissimus*.

dixerat ipse Cicero piissimus. scias, quoniam amaritudine rhetorica hoc ei obiecerat, ut diceret non potest per rerum naturam dici piissimus.

10. *Nuperrimus* etiam proferebant antiquissimi, unde adverbium posuit Cicero in tertio ad Herennium: et quoniam *nuper* prime dictum facile memoriae mandatur, qui superlativus magis ab adverbio in *er* desinente videtur nasci. nomen enim positivum in *us* desinit, ut *Capro* videtur, *nuperus*, cuius accusativum *Plautus* profert in *Captivis*:

Recens captum hominem, *nuperum* et novicium.
et bene: ut *super superus*, sic *nuper nuperus* debet esse. *Li-*
vius in *Odyssea*:

Inferus an *superus* tibi fert deus funera *Ulixes*.

11. Infra. ex hoc derivatur *inferus*, veluti *nuperus*, quod approbat Caper, vel *infer*, ut *citer*, *exter*, et *infernus* et *in-*
terior, *infimus*.

12a. Et a *cis* quidem derivatur *citra*, a *citra* vero *citer*,
citerior et *citimus* teste Capro. Cato de agna pascenda:
citer ager alligatus ad sacra erit.

12b. Vetustissimi tamen *citer* protulisse inveniuntur. Cato de agna pascenda: *citer ager ad sacra alligatus erit*. *citi-*
mus quoque dicebant teste Capro.

Hucusque de nomine; sequuntur quae ad verbum spectant fragmenta.

13. Vetustissimi autem multa sic protulerunt confusa terminazione teste Capro: *adiutor* pro *adiuto*, *anclor* pro *anclo*,

10. Prisc. I 95, 18: *Nuperrimus* — *Ulixes*.

11. Prisc. II 44, 9: *Infra* — *infimus*.

12a. Prisc. II 40, 30: *Et* — *erit*.

12b. Prisc. I 85, 1: *Et sciendum, quod localia sunt haec adverbia sive praepositiones, ex quibus comparativa nascuntur nomina et paene haec: extra exterior citra citerior.* vetustissimi — *Caper*.

13. Prisc. I 390, 21: *Sunt quaedam, quae, cum sint passiva, sine dubio tamen inveniuntur ab auctoribus pro activis prolata, ut Virgilius vetustissimi autem* — *delapido*.

despoliantur pro *despoliant*, *deproperantur* pro *deproperant*, *dispensor* pro *dispenso*, *delapidor* pro *delapido*.

14. Praeterea plurima inveniuntur apud vetustissimos, quae contra consuetudinem vel *activam* pro *passiva* vel *passivam* pro *activa* habent terminationem, ut *testo* pro *testor* et *opino* pro *opinor* et *cuncto* pro *cunctor* et *convivo* pro *convivor* et *contempto* pro *contemplor* et *consolo* pro *consolor* et *commoro* pro *commoror* et *auxilio* pro *auxilior* et *auguro* pro *auguror* et *auspico* pro *auspicor* et *commento* pro *commentor* et *crimino* pro *criminor* et *molio* pro *molior* et *digno* pro *dignor* et *execro* pro *execror* et *epulo* pro *epulor* et *heiulo* pro *heiulor* et *lucto* pro *luctor* et *luctito* pro *luctitor* et *luxurio* pro *luxurior* et *laeto* pro *laetor* et *ludifico* pro *ludificor* et *misereo* pro *misereor*, unde *miseret* et *miseretur* impersonalia. Cicero pro Ligario: *cave te fratrum* pro *fratris* salute precantium miseratur, unde Terentius in Phormione:

Miseritum est.

horto quoque pro *hortor* et *largio* pro *largior* dicebant, quae sunt communia. unde Sallustius in I historiarum: igitur venditis proscriptorum bonis aut dilargitis. similiter proferebant *aucupo* et *aucupor*, *alterco* etiam pro *altercor* — unde Terentius in Andria:

Scio, cum patre altercasti dudum —
medico quoque, ut supra dictum est, pro *medicor* — Vergilius in I georgicon:

Semina vidi equidem multos medicare serentes — *amplexo* pro *amplexor* — Quintus Claudius in II annalium: comprehensare suos quisque, saviare, amplexare. Cicero pro Cluentio: auctoritatem censorum amplexato —, *amplecto* quoque pro *amplector* et *complecto* pro *complector*. sed et eorum et superiorum omnium usus tam apud Caprum quam Plinium et Probum invenies. passivas quoque pro *activis* vel neutralibus vocibus ex contrario idem antiquissimi proferebant, *careor* pro *careo* dicentes et *obsonor* pro *obsono* et *copulor* pro *copulo* et *caleor* pro *caleo*, quorum auctores apud Caprum legant, qui eos scire desiderant.

14. Prisc. I 392, 4: Praeterea — desiderant.

15. *Medeōr, mederis, remedior, remediariis* teste Capro.

16. Caper tamen utrumque in usu esse contendit. Afranius in Brundisiniis: equidem nunc resipivi, postquam pectus est laetitia onustum. Plautus in Rudente:

Pol magis sapisset, si dormivisset domi.

17. *Expungo* vero *expunxi* dicimus, at *repungo repupugi et repunxi*, ut Capro videtur. cum ei, qui nos pupugit, talionem, id est vicem a nobis redditam ostendimus, *repupugi* dicimus, quando vero de ratione vel calendario loquimur, *repunxi* dicimus.

18. *Lacesso, lacessivi.* sic Probus, et videtur mihi melius dicere, participium enim passivum *lacessitus*. Caper tamen *lacessi* dicit esse, ut *faccessi*, et profert exemplum Lucilii, quo usus est in *XIIII*:

Nam vetus ille Cato † lacessisse appellari quod
Conscius non erat ipse sibi?

19. Unum invenitur in *sco* desinens verbum apud vetustissimos, cuins praeteritum perfectum in *xi* protulerunt teste Capro: *conquinisco conquexi*. est autem *conquinisco* caput inclino.

15. Prisc. I 436, 7 (ubi exempla afferuntur verborum in compositione mutatorum): *medeōr* — Capro.

16. Prisc. I 499, 17: *sapio* tam *sapui* vel *sapii* quam *sapivi* protulisse auctores inveniuntur. Probo tamen *sapui* placet dici, Charisio *sapui* vel *sapivi*, Aspro *sapivi* et *sapii* secundum Varronem, quod Diomedes etiam approbat. Nonius tamen Marcellus de mutatis coniugationibus sic ponit: *sapivi* pro *sapui* Novius virgine praegnante:

quando ego
Plus *sapivi*, qui fullonem compressi quinquatribus.

Terentius similiter:

cum intellego

Resipisse

pro *resipivisse*. Caper — domi.

17. Prisc. I 524, 11: *Expungo* — *repunxi* dicimus.

18. Prisc. I 534, 25: *Lacesso* — sibi?

19. Prisc. I 508, 27: *Unum* — *conspiciunt*.

Pomponius in vacca vel marsuppio ait:
 Simul intro veni, accessi ad patrem, preendi manum;
 In terram, ut cubabat, nudam ad eum ut conquerxi,
 interim
 Mulieres conspicunt.

20. *Ico* praeterea paenultima brevi profertur in praesenti teste Capro, sed producit eam in praeterito perfecto et mutat o finalē in i: *īco īci*, unde *ictus*. Cato Censorius de Veturio: hostem num icit? Caelius in I: qui cum is ita foedus icistis. Lucretius tamen etiam in praesenti producit paenultimam:

exim corpus propellit et icit.

Cum disputatione de perfecto praeterito instituta, ex qua fragmenta 16—20 sumpta sunt, simul de participio egit Caper, quapropter fragmenta hoc spectantia hic subiungam.

21. A *deleo*, cuius simplex in usu non est, *deletum*, a *delino delitum* nascitur, quod Probus et Caper comprobant, usu quoque adiuvante. Vergilius in IIII georgicon:

et paribus lita corpora guttis.

Cicero epistularum ad Calvum I: tuli moleste, quod litterae delitae mihi a te redditae sunt. idem in IIII Verrinarum: tabulæ sunt in medio, quae se corruptas atque interlitas esse clamant. Accius in Atreo:

Epularum fector, scelerum fratris delitor.

22. *Nanciscor* etiam *nactum* facit absque n, ut Probo et Capro et Pollioni et Plinio placet. sicut et *pangor puctum* et *finger factum* et *tangor tactum*.

23. Caper: ut *sino situs*, sic *nequeo nequitus* corripit paenultimam, quod usus ubique approbat. Cicero pro Cornelio: *coeptum* igitur per eos, qui agi volebant, desi-

20. Prisc. I 509, 22: *Ico* — icit.
 21. Prise. I 490, 8: A *deleo* — delitor.
 22. Prisc. I 513, 7: *Nanciscor* — tactum.
 23. Prise. I 530, 14: Et sciendum, quod tam *litum*, quam *situm* et *itum* . . . corripiunt paenultimas, quod in aliis supinis, quae a praeteritis in *vi* terminantibus nascuntur, non invenitur, ut *amavi*, *amatum* . . . Caper — *situs*.

tum est per hunc, qui decessit. ecce hic manifestissime ostendit orator a *desinor* esse *desitum*; sic ergo et a *sinor situm*.

24. Sciendum tamen, quod haec omnia inveniuntur perfectorum declinationem habentia in usu veterum teste Capro: *pigeo, taedeo, pudeo, paeniteo, liqueo, liceo, oporteo, quomodo placeo, contingo, evenio, vaco, altineo, accido, iuvo, delecto*, quorum tertiae personae impersonalium vice funguntur.

Iam sequuntur, quae ad adverbium pertinent fragmenta.

25. *Alias* pro *aliter*. Terentius in *Andria*:

quid alias malim, quam hodie istas fieri nuptias?
ubi Fl. Caper de latinitate: non ausim adfirmare pro aliter dici.

26. *Abhinc* Pacuvius in *armorum iudicio*: seque ad ludos iam inde abhinc exerceant; Plautus in *Mustellaria*:
qui abhinc sexaginta annis occisus foret.

ubi Caper utroque casu recte dicimus, quamvis ut sordidum inquit et vulgare quidam improbent.

27. *Artificiose* P. Rutilius Rufus de vita sua libro I: Pompeius elaboravit, uti populum Romanum nosset eumque artificiose salutaret. Asellio quoque rerum Romanarum XL: tam pulchrum opus tamque artificiose factum passus

24. Prisc. I 560, 26: Similiter impersonalia deficiunt in supinis et participiis, quae ex supinis nascuntur, ut *piget, pudet* sciendum tamen — funguntur.

25. Charis. 194, 29: *Alias* — *aliter* dici. sed proximum vero est, ut pro *aliter* dictum esse fateamur, nam neque pronomen est neque adverbium temporis.¹⁾

26. Charis. 195, 1: *Abhinc* — improbent.

27. Charis. 195, 16: *Artificiose* — *malitiosus*.

¹⁾ Christium secutus sum, qui l. c. p. 167 verba ita transponenda esse mihi quidem persuasit, cum codex praebeat: *alias* — *aliter dici*. *nam neque* — *temporis. sed proximum* — *fateamur*. Quod autem totam disputationem Capro tribuit, ei non assentior, neque Keilio, qui tantummodo verba *sed proximum* — *fateamur* ab illo aliena putat, sed nulla alia verba, nisi quae supra scripsi, e Capri libro sumpta esse existimo, ut omnino neget *alias* pro *aliter* dici, cui suam sententiam *sed proximum* — *adverbium temporis* Romanus opponat.

est dirui, ubi Fl. Caper: quamvis artificiosus dici non possit, ut malitiosus.

28. *Elate* Cicero de optimo genere oratorum: ita fit, ut Demosthenes certe possit summisse dicere et elate Lusias fortasse non possit. idem in Bruto: nihil ornatum vel verborum gravitate vel sententiarum, quo quicquam esset elatius, ut etiam Fl. Caper refert.

29. *Novissime* Tiro in Pandecte non recte ait dici adicitque quod sua coeperit aetate id adverbium, ubi Fl. Caper de latinitate miror inquit id dixisse Tironem, cum Valerius Antias libro II 'mater cum novissime aegrotasset' inquit 'vovisse fertur'; idem XXII: 'quod novissime nobiscum foedus fecissent'.

30. *Indulgens, indulgenter.* ecce *adverbium, quod a participio natum est.* negant omnes, solus Donatus audet hoc dicere, sumpsit consilium a Capro.

Unum denique restat fragmentum ad praepositionem spectans.

31. Ait Ennius:

navibus explebant sese terrasque replebant.
quem Caper secutus, cum de praepositione *ex* tractaret, hoc exemplum posuit.

B. E libro de dubiis generibus.

Haec fragmenta secundum terminaciones digesta enumeraabo, quoniam hic ordo et aptissimus est et a Capro ipso, ut infra demonstrabo, adhibitus videtur esse.

32. *Testu, ut genu, Fl. Caper veteres ait uti solitos.* Mummius in Atellania riuius[?]: ad spectacula est videre in

28. Charis. 199, 6: Elate — refert.

29. Charis. 207, 30: Novissime — fecissent.

30. Pompei. 243, 19: Indulgens — Capro.

31. Serv. in Aen. VI 545: Explebo est *minuam* nam ait Ennius — posuit.

32. Charis. 145, 23: Testu, ut genu — solet testu. At Maro testam dixit.

testu quantum sit caput. Afranius: indignum vero dici
solet testu.

33. In e sunt duo generis neutri: *lac*, *lactis*, quod anti-quissimi etiam *hoc lacte* protulisse inveniuntur teste Capro, apud quem exempla invenis (Plautus in Menaechmis:

Neque aqua aquae neque lacte est lacti, crede
mihi, unquam similius),
et *allec, allecis*, sic *Martialis*:

Capparin et putri cepas allece natantes
Et pulpam dubio de petasone voras.

Horatius in II sermonum:

Pervellunt stomachum siser, allec, faecula Coa.
(est autem *allec* genus piscis). inveniuntur tamen quidam veterum etiam *haec allec* feminino genere protulisse, quod Caper ostendit de dubiis generibus Verrium Flaccum posuisse *hanc allecem* dicens.

34. **Perfecta enim eorum inveniuntur apud antiquissimos in tis desinentia, hic et haec primatis, optimatis, Arpinatis, unde neutra quoque eorum in e desinunt primate, optimate, Arpinate, et ablativus in i, more eorum, quae in is desinentia, cum sint communis generis et faciant in e neutrum, in i terminant ablativum: a primati, optimati, Arpinati, et testis eius Caper, qui diversorum de huiuscemodi nominibus ponit usus auctorum confirmans tam in is quam in as huiuscemodi nomina solere proferri. Cato Censorius in I originum: sed lucus Capenatis. in II: si quis mortuus est Arpinatis, eius heredem sacra non secuntur. ibidem: lucum Dianum in nemore Aricino Egerius Baebius Tusculanus dedicavit dictator Latinus. hi populi communiter: Tusculanus, Aricinus, Lanuvius, Laurens, Coranus, Tiburtis, Pometinus, Ardeatis,**

33. *Prisc. I 212, 4: In c — allecem dicens.*

34. Prisc. I 128, 23: Sunt alia in *as* denominativa, quae plerumque similia sunt accusativo plurali primitivorum suorum et sunt communia, ut *primās*, *optimās*, *Ravennās*, *Capenās*, *Arpinās*, *Crotonās*, *Pontiās*, *Larīas*, quae ideo in fine habent circumflexum accentum, quia per syncopam proferuntur. Perfecta enim — Ferentinas.

Rutulus. *Ardeatis* dicit pro eo, quod nunc est *Ardeas*. Titinius in psaltria:

Ferentinatis populus res Graecas studet,
pro *Ferentinas*.

35. In *tis* quoque inveniuntur denominativa, sed antique prolata, paenultimam natura vel positione longam habentia, ut *Samnitis* pro *Samnis*, sicut *Laurentis* quoque pro *Laurens*, *Tiburtis* pro *Tiburs* teste Capro. Sic *Quiritis* pro *Quiris* et *Caeritis* vel *Caeretis* pro *Caeres*, qui tamen nominativi in usu non sunt. Unde Vergilius in X:

Qui Caerete domo, qui sunt Minionis in arvis.
Invenitur tamen et correptam i habens paenultimam apud eundem Vergilium:

Est ingens gelidus lucus prope Caeritis amnem,
et Horatius similiter in I epistularum:

Quid deceat, quid non obliiti, Caerite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulixis,
nisi pro *Caerete*, quod est nomen oppidi, e paenultima in i conversa protulerunt. Livius ab urbe condita XLI: Lanuvini Caeritesque anguem iubatum apparuisse nuntiaverunt.

36. Raro tamen invenitur in e terminans huius nominis ablativus, nec aliam esse causam existimo, ut supra dictum est, nisi eam, quod apud antiquos *hic et haec memoris et hoc memore* proferebatur. In quo testis est Caper, antiquitatis doctissimus inquisitor; ostendit enim Caecilium in Epiclero sic protulisse:

Itane Antipho inventus profluvia fide?

Itane est immemoris, itane est madida memoria?
nec mirum, cum et *hic celer* et *hic celeris* et *hic concors* et *hic concordis* protulisse inveniuntur vetustissimi multaque alia in eundem modum.

37. *Torques: hic et haec torques* nominativo, ut *hic et*

35. Prisc. I 133, 24: In *tis* — nuntiaverunt.

36. Prisc. I 354, 3: Similiter *memor, a memore vel memori, horum et harum memorum*. Horatius in II sermonum:

Nam quamvis memori referas mihi pectore cuncta.
Raro tamen — modum.

37. Charis. 145, 19: *Torques — coronat*.

haec canes a Lucilio libro I dictum legimus; itaque dixisse veteres Caper his exemplis docet: Laevius Cypriae Iliadis I:
collum marmoreum torques gemmata coronat.

38. *Hoc cepe, hae cepae*: quamvis antiquissimi in a quoque singulare feminino genere hoc recte protulisse inveniuntur. Naevius in *Apella*:

Ut illum di ferant, qui primum holitor cepam protulit.

Lucilius in *saturarum VI*:

Lippus edenda acri adsidue ceparius cepa.

Frequentior tamen usus *hoc cepe* protulit. Naevius in *Apella*:
cui cepe edundo oculus alter profluit.

Novius in *Eculeo*:

oleas, cepe, ficus.

Varro de actionibus scenicis III: multifariam in patellis coquere cepe. Caper tamen et *cepicius* et *cepicum* veteres dixisse ostendit.

39a. Asinus pro Urbiniae heredibus imaginis *clipeum* masculine dixit: clipeus praetextae imaginis positus, et Livius in significatione scuti neutraliter saepius et Pomponius in *Capella*, cum ait:

clipeum in medium fixum est.

quare Caper¹⁾ dubii sermonis II indistincto genere dici ait, sed littera differre, ut pugnatorium per i *clipeum* dicamus, quod est *clipeus ἀπὸ τοῦ κλέπτειν*, id est *celare*, dictus, imaginem vero per u a cluendo.

38. Prisc. I 203, 3: In e correptam latina sunt neutra, quae e in *is* conversa faciunt genetivum excipitur unum indeclinabile in singulari numero *hoc cepe, huius cepe* quod in plurali numero femininum est primae declinationis *hae cepae, harum ceparum*, quamvis antiquissimi — ostendit.

39a. Charis. 77, 14: Clipeus masculino genere in significatione scuti ponitur, ut Labienus ait, neutro autem genere imaginem significat. Sed Asinius — cluendo.

¹⁾ Capri nomen in codice omissum sed satis probabiliter coniectura restitutum esse dixi supra p. 5.

39b. Lectum est etiam *hoc clipeum*, ut probat Caper.

40. Caper et Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse corruptam: nam Vergilium ita reliquise confirmant velati limo. limus autem est vestis, qua ab umbilico usque ad pedes prope teguntur pudenda poparum; haec autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est flexuosa, unde et nomen accepit: nam *limum obliquum* dicimus, unde et Terentius limis oculis dicit, id est obliquis.

41. Femininum *haec pecus, pecudis* declinatur, teste Capro neutrum *hoc pecus, pecoris*.

42. *Penus* quoque et masculini et feminini et neutri invenitur teste Donato et Capro. Plautus in *Pseudulo*:

Nisi mihi annuus penus ab amatoribus congeratur.
Lucilius:

Magna penus parvo spatio consumpta peribit.

Horatius in I epistularum:

Annonae prosit, portet frumenta penusque.
cuius neutri genetivus est *penoris*, ut *pecus pecoris*. Caesar Strabo contra Sulpicium tribunum plebis: propinquos nostros Messalas domo deflagrata penore volebamus privare. *hoc penum* etiam Afranius protulit: in penum erile.

43. Caper in libris dubii generis probat dici et *hic obex* et *haec obex*.

39b. Serv. in Aen. IX 706: (Et clipeum super intonat ingens.) Lectum — Caper.

40. Serv. in Aen. XII 120: (Velati lino et verbena tempora vincti.) Caper tamen et Hyginus — obliquis.

41. Prisc. I 163, 19: In *us* correptam tertiae declinationis nomina neutra sunt, ut *munus, opus*. excipitur *hic lepus, haec Venus . . . et pecus*, quod femininum — *pecoris*.

42. Prisc. I 260, 17: *Penus* quoque — erile.

43. Serv. in Aen. X 377: (Magna claudit nos obice pontus.) et modo usus habet, ut *hic obex* dicamus, unde quidam *magno obice* legunt. antiqui etiam *haec obex* dicebant, secundum quod est *magna obice*. hinc est quod nonnulli vitant generis dubietatem et legunt *magni*, scilicet *maris*. Caper tamen — *haec obex*, quod, ut diximus, hodie de usu recessit.

44. *Vetustissimi tamen etiam hic et haec et hoc ops et cops pro opulentus et copiosus proferebant. Accius de Hercule dicens:*

quorum genitor fertur esse ops gentibus.
pro opem ferens et auxilium gentibus. Sic Caper.

C. Fragmenta sedis incertae.

45. *Flavius Caper in artibus suis trimetros versus iam-bicos Terentii senarios appellat.*

46. *Mensuram esse in fabulis Terentii et Plauti et ceterorum comicorum et tragicorum dicunt hi: Cicero, Scaurus Caper Iuba.*

44. *Prisc. I 321, 21: In ops latinum femininum unum haec Ops, huius Opis. eius quoque nominativus in usu frequenti non est, sed illius, quod ex eo componitur, commune omnis hic et haec et hoc inops, huius inopis. vetustissimi — Caper.*

45. *Rufin. gr. I. VI 556, 20: Flavius — appellat.*

46. *Id. 565, 1: Mensuram — Iuba.*

II. Adnotationes ad fragmenta.

Ad 1: Hoc fragmentum certissimum testimonium est, quam constanter Caper analogiae leges secutus sit. Nam cum de ablativo *femine* quaerens eius nominativum non invenisset, secundum analogiae leges ad similitudinem *semen, seminis, a semine* aliarumque vocum *femen* nominativum formavit eumque, etsi non inveniatur, necessario tamen fuisse contendit.

Ad 2: Leguntur apud Rufinum in apologia ad Anastasium episcopum haec (Migne patrol. XXI 626): audio et de anima quaestiones esse commotas; de qua re utrum recipi debat querimonia aut abici, vos probate. si autem et de me quid sentiam quaeritur, fateor me de hac quaestione apud quamplurimos Tractatorum diversa legisse. legi quosdam dicentes..... ego vero cum haec singula legerim, Deo teste dico, quia usque ad praesens certi et definiti aliquid de hac quaestione non teneo, sed deo relinquendo scire, quid sit in vero. Quid illud de anima quaestiones sunt commotae; de qua re utrum recipi de-

beat querimonia . . . sibi velit, cum non plane intellegatur, suo iure Hieronymus Rufinum vituperat: videtur enim re vera Rufinus notiones *quaestio* et *querimonia* confudisse. Id vero ex Hieronymi testimonio elucet apud Caprum aliquid de his vocibus scriptum fuisse, neque a vero aberrare videtur Osannus, qui ita de hoc loco indicat: 'notaverat, credo, Caper vocabulum insuetum *questio* iuxta vulgares formas *querimonia* et *questus*'.

Ad 3: Ex hoc loco clarissime elucet Caprum Probi copiis usum esse; ceterum, quid a Probo reliqui dissenserint, nunc non legitur, sed, ut Keilius adnotat, vel a grammatico vel a librario omissum est. Plinii tamen doctrina servata est a Romano apud Charis. 127, 17: *Ateius philologus . . . an amaverit Didun Aeneas*, ut refert Plinius, consuetudinem dicens facere 'hanc Callisto, hanc Calypso, hanc Io, hanc Allecto'.

Ad 4: Kirchnerus haec Capri verba ita interpretatur: 'videatur distinxisse inter *hebes*, *hebetis* adiectivum et *hebes*, *hebis* substantivum', id quod mihi quoque verisimile videtur.

Ad 5: Hos Catulli versus XXXVII 18 et 19 Priscianus etiam p. 305, 11 affert, utroque loco ita, ut pro Catulli codicum lectione *cuniculosae* praebeat *celtiberosae*, quod falsum esse appareat, cum metrum alteram syllabam longam exigat, *celtiberosus* autem adiectivi syllaba altera brevis sit. Ne sensum quidem praebet lectio Prisciani. Nam quid sibi vult illud *Celtiberosa Celtiberia*? Bis memoria lapsum esse Priscianum cum minime credibile sit, facere non possumus, quin utroque loco ex eodem fonte, i. e. Capro, eum hausisse dicamus. Unde non sequitur, ut ipsi Capro hic error tribuendus sit — nam grammaticum celeberrimum tam foede errasse, ut metrum violaret, verisimile non est — sed id tantummodo, ut in eo Capri codice, qui Prisciano praesto erat, ita scriptum extiterit, nimirum librarii errore, nisi forte res ita se habet, ut Priscianus priore loco Capri librum properante oculo perlegens vitium illud commiserit, altero suum ipsius librum inspiciens temere et inconsiderate idem repetiverit. Plura de hac quaestione vide apud Baehrensum in commentario ad Catulli carmina p. 217.

Ad 6: En iterum analogiae studium. Nam cum vocis *fames* ablativus esset *famē*, hunc tertiae declinationis esse non posse Caper sibi persuasit et, num apud antiquos quintae declinationis *fames*, *famei* vestigia inveniret, indagavit, id quod ei contigit.

Ad 7: Manifestum est Pompeium etiam Naevii, Attii, Pacuvii memoriam Capro debere, qui de declinatione nominum *Iuppiter* et *Iovis* disserens antiquam illam et de usu remotam formam exemplis e poetis illis petitis videtur confirmavisse.

Post has adnotationes, quae ad fragmenta de nomine substantivo pertinent, aptum est loci Charis. 123, 18 sqq. mentionem facere, ubi olim Capri de declinatione vocis *bos* doctrina videtur exstisset, nunc vero evanuit. Ne id quidem certo scimus, num omnino Capri fuerit haec doctrina: nam nomen quoque auctoris dubium est et totus locus ita corruptus, ut certa conjectura emendari vix possit. Keilius Charisii verba ita restituere conatus est¹⁾: *bos bovis*, non ut *gloris*, *roris*, *floris*, quod o ante u consonantem unius temporis habet * * * ut Caper, non magis placet, licet apud Graecos phthongos plures habeat haec littera u vocalis. *bovis* vero, tametsi brevem tantum vocalem gerat * * *, ut et Capri sententia exciderit et in fine de diversa in reliquis casibus quantitate dictum fuerit. Quae conjectura utrum vera sit necne diiudicari non posse appareat; attamen locum silentio praeterire nolui.

Ad 8: Simili ratione, atque in fragmentis 1 et 6 vidimus, in hac quoque quaestione usus est Caper. Nam cum animadverteret formas usitatissimas *veterior* et *viterrimus*, has non a positivo *vetus* derivari intellexit, sed a *veter*, cuius positivi exempla apud antiquos investigavit. Ceterum notatu dignum est, in Plautino versu qui affertur Bacch. 1150 Plauti codices non *veteriorem* praebere, sed *ulteriorem*: senem illum tibi dedo ulteriorem. Quae lectionis diversitas unde orta sit, nescimus, sed satis antiqua est, cum iam Caper eam noverit.

Ad 9: Constat superlativum *piissimus* apud aurei quod dicitur aevi scriptores non inveniri, apud inferiores autem haud ita rarum esse. Quod vero Caper recte dicit Ciceronem ipsum hac forma usum esse etsi non in orationibus, ut in solemni genere dicendi, at tamen in epistulis, testimonium est eam tum temporis sermoni vulgari propriam fuisse.

¹⁾ cod.: *bos*, *bovis* — *floris*, quod haec r consonantem unius temporis habet, ut *cap* non magis placet — *littera*, ut *vocalis* — *gerat*.

Ad 10: Analogiae studio ductus Caper *nuperrimus* et *nuperime* potius ab adverbio *nuper* quam ab adiectivo *nuperus* derivari censuit. A *nuper* enim secundum analogiam formatus est superlativus *nuperrimus*, cum *nuperus* postularet *nuperissimus*.

Ad 11 et 12: Dubitari poterat, utrum haec fragmenta ad nomen an ad praepositionem pertinerent; sed cum non tam de ipsa praepositione quam de comparatione adiectivorum inde derivatorum agatur, hoc loco posui. Neque in eo offendendum est, quod horum fragmentorum duo (11 et 12a) apud Priscianum in libro XIII de praepositione exstant, nam hi duo loci aperte congruunt cum Prisciano I 95, 18 sqq. (fragm. 10) et I 85, 1 sqq. (fragm. 12 b). Quo accedit, quod in illo libro de praepositione praeter hos locos nihil certis argumentis ad Caprum referri potest, ut dubium sit, num omnino Priscianus Caprum de praepositione adhibuerit: nam illas duas commemorationes certe ex tertio libro repetere potuit (cf. p. 7 adnot.).

Ad 13: Apparet haec exempla maioris exemplorum numeri per litterarum ordinem digesti fuisse initium.

Ad 14: Eundem litterarum ordinem etsi valde turbatum cognoscimus. Quae turbatio unde orta sit nescimus: Neumannus l. c. p. 50 partim Prisciano eam dandam esse iudicavit, qui exempla verborum interdum ultro citroque oculis perlustraverit, partim Capro, qui nonnumquam exemplo alicui similia subiunxerit. Tertiam partem librario tribuerim, qui in tali enumeratione facilime singula exempla aut totos versus omittere vel in aliud locum transponere potuit.

Ad 16: Fragmenta 16—20 ad perfecti praeteriti formam pertinent, e quibus iterum id egisse Caprum cognoscimus, ut veterum scriptorum usum observaret et, quibus in rebus a novis recedenterent, doceret. In primo fragmento Priscianus variorum grammaticorum regulas de perfecto verbi *sapio* profert, in quibus etiam Probus est. Huius autem memoria ubi apud Priscianum exstat, aut ex catholicis vel institutis artium, quae feruntur, hausta aut per alios grammaticos et maxime Caprum ad eum perlata est; hoc quoque loco, quod de Probo retulit, Capro tribuendum est, nam in libris, qui Probi nomine supersunt, de perfecto *sapui* nihil exstat. Mirum autem videtur, quod inter Probi et Capri testimonia ex uno fonte sumpta alia compluria inseruntur aliunde

hausta. Diligentius autem considerantes non hanc solam iusti ordinis perturbationem factam esse videmus, sed etiam versus **Terentianus** Heaut. 843 sine dubio falso loco positus est. Nam post Novii **exemplum**, quod Nonius 508, 17 posuit *sapivi*: pro *sapui*. Novius Virgine pregnate 'quanto ego

Plus *sapivi*, quin fullonem compressi quinquatribus', apparet non potuisse dissimile Terentii **exemplum**: *resipisse* pro *resipivisse*. Terentius: cum 'intellego *Resipisse*', poni. Itaque Terentii versus videtur potius e Capro sumptus esse, qui utrumque in usu esse contendit, ut post versum Plautinum eum apud Caprum scriptum fuisse censem. Videtur autem Priscianus singularum grammaticorum regulas antea collectas in librum suum inseruisse neque rationem habuisse, unde sumptae essent vel quae doctrina inesset.

Ad 18: Lucilii versum (XIV, 17 M.), qui exempli causa affertur:

Num *vetus* ille Cato *laceassis* appellari quod
Concius non erat ipse sibi?

corruptum esse iam è metro elucet. Quae a Lachmanno et Mullero propositae sunt coniecturae, incertissimae sunt: Hertzius de certa emendatione desperavit. Ad nos hoc nihil refert, cum a Capro versum tam corruptum citatum non esse appareat.

Ad 22: Neumanno adsentior, qui l. c. p. 39 adnot. 1 *Haenptium* opus. II 70 secutus Pollionem grammaticum a C. Asinio non segregandum esse dicit.

Ad 25: Cf. Caper 97, 16: *alias temporis* est adverbium, quod Graeci $\ddot{\alpha}\lambda\sigma\tau\epsilon$ dicunt, aliter $\ddot{\alpha}\lambda\lambda\omega\varsigma$. Ad locum Terentianum Andr. 529, in quo explicando cum aliis veteribus grammaticis Caper frustra desudavit, adnotat Spengelius *alias* esse accusativum pronominis, non adverbium, et ita verba esse intellegenda 'quid alias nuptias quam has *hodie* fieri malim?', id est: 'non alias quaeram nuptias, sed has *hodie* parabo'; aliae vero nuptiae sunt nuptiae' alius virginis. Sed ne haec quidem interpretatio mihi placet: proximum est, id quod Romanus quoque quamvis dubitanter Capri sententiae opponit, *alias* pro *aliter* (= *praeterea*) dictum accipere.

Ad 26: Disputat Caper de promiscuo usu particulae *ab hinc*, plerumque cum accusativo, interdum cum ablativo coniunctae (cf. Kühner, Lat. Gramm. II 215 adnot. 11).

Ad 29: Hic locus vel propterea memoria dignus est, quod inde cognoscimus Caprum Tironis libris grammaticis usum esse. E reliquis grammaticis modo Gellius eius libros inspexit, qui saepius Tironem appellans etiam de studiis eius nonnulla tradit, velut XIII 9, 1: Is (Tiro) libros complures de usu atque ratione linguae latinae, item de variis atque promiscis quaestionibus composuit. In his esse praecepui videntur, quos graeco titulo *πανδέκτας* inscripsit, tamquam omne rerum atque doctrinarum genus continentis.

Ad 30: Errat Pompeius, cum dicit solum Donatum putare adverbium a participio nasci posse, nam etiam Diomedes 403, 31 idem docet.

Ad 31: Ex iis, quae Servius ad Vergilii versum Aen. VI 545 adnotat, Capro nihil debet praeter versum Ennianum, quem Caper, cum de praepositione *ex* disputaret, attulerat; certe quae addit ad illustrandum locum, non ex illius libris hausit, sed ipse ex cogitavit. Caper vero versum Ennii notaverat propter inusitatam verbi *explere* significationem, quod hic non *plenum facere* est, sed *efferre*, addito pronomine reflexivo *se explere* = *se efferre*, *egredi*. Num etiam Vergilii versum commemoraverit, nescimus, sed cum aliter non intellegatur, qua re Servius adductus sit, ut Ennii versum e Capro sumptum cum Vergilio componeret, verisimile hoc est. Notatu dignum est apud Nonium 298, 12 similia inveniri: *explere*, *minuere*. Vergilius VI: *Discedam, explebo numerum reddarque tenebris.*

Ad 32: Hoc fragmentum poterat libro de latinitate tribui, quoniam potius de dubia terminatione quam de genere nominis agitur. Sed et genus cum terminatione mutatur et fragmentum, quod a Romano continuo subicitur de genere nominis *torques*, aperte e libro de dubiis generibus sumptum est.

Ad 33: Ad vocem *lac* cf. Cap. 95, 13 *lact*: licet quidam negent illud nomen muta posse finiri et ideo dicant *lacte* esse dicendum, non *lac* aut *lact*.

Ad 34 et 35: Haec fragmenta, quae ad eandem quaestionem pertinent, in Capri libro coniuncta fuisse appareat ex iis, quae a Prisciano I 337 de eadem re scripta sunt, quae quoniam eandem doctrinam eademque exempla praebent, ipsa quoque e Capri copiis haud dubie petita sunt. Ibi enim coniuncta sunt,

quae hic Priscianus distraxit. Egit igitur Caper de denominatibus, maxime gentilibus, in *s* et *tis* desinentibus et exempla attulit, quibus pleniores nominativos postea non iam usitatos ab antiquis praelatos esse confirmaret. Testimonium autem eius (129, 7) non modo ad nominativum masculini generis adhibetur, sed etiam ad neutrum in *te* et ablativum in *ti* desinentia; nam haec omnia arte cohaerent et praeterea altero illo loco (337) eadem doctrina eodem ordine repetitur, neque in utraque disputatione eodem plane loco in Capri doctrinam regulam aliunde haustam insertam esse credibile est.

Ad 37: Plura exempla a Capro posita fuisse, e quibus unus Laevii versus relictus est, ipse Romanus indicat, qui quamquam unum tantummodo exemplum affert, his inquit exemplis Caper docet. Neque constat, utrum ipsius Charisii neglegentiae an errori librarii tribuendum sit, quod reliqua omissa sunt. Ceterum Lucilii versus, qui commemoratur, exstat apud eundem Romanum apud Charis. 125, 19: *canes* Lucilius I: *inritata canes* quam homo quam planius dicit. Quamquam autem ibi de terminatione *es* pro *is* tantum agitur, tamen haec quoque a Boelio l. c. p. 423 recte Capro tributa esse censeo, nam disputatio de genere facile omitti potuit.

Ad 38: Kirchnerus omnia, quae apud Priscianum 203, 3 sqq. de neutris in e correptam desinentibus dicuntur, Capro tribuit. Quae vero ad confirmandam hanc opinionem profert: 'etenim Caper hoc loco nominis primitivi atque nominis diminutivi genera inter se diversa esse animadvertis, cum alias grammatici ex diminutivorum genere primitivorum genus cognoscere studeant', haec haud dubie tantum ad vocem *cepe* pertinent, cum in antecedentibus de tali distinctione nihil legatur. Quapropter haec sola ad Caprum refero, haec vero eo certius, quoniam ad usum antiquissimorum relegatur et exempla vetustissimorum afferuntur.

Ad 39: De hoc fragmento iam supra p. 5 disputatum est.

Ad 40: Quid de voce *limus* Caper docuerit vel quid ex iis, quae Servius retulit, ei tribuendum sit, non constat. Sed illud appareat eum de hac voce disputantem in versu Vergilii emendationem Hygini *limo* pro *lino* scribentis probavisse. Kirchnerus adnotat: 'Hunc Servii locum libris dubii generis quamvis dubi-

tanter adiecerim, nam Caper, si quid video, cum de *limus* vocis, qua sordes significabatur, quamque teste Prisciano I 169, 13 veteres auctores communi genere enuntiaverunt, et *limus* nominis, vestis pontificalis, et *limus* adiectivi discriminibus generibusque diceret, facillime Vergiliana auctoritate usus lectionum variarum mentionem facere potuit.'

Ad 42: Hunc Plauti versum Pseud. 178 Priscianus etiam p. 170, 15 citat, ubi post vocem *penus* adverbium *hic* insertum est. Apud Servium in Aen. I 703 idem versus sic legitur, nisi mihi annuus penus datur, apud Cledonium gr. l. V 40, 9 sic, nam nisi mihi penus annuus hodie convenit. In codicibus Plauti versus corruptus est, ut, quae vera lectio sit, cognosci non possit; antiquam esse corruptelam iam ex illa testimoniorum varietate appetit. Goetzius in editione sua ex vestigiis codicis Ambrosiani scripsit nam nisi mihi penus annuus hodie convenit.

Ad 44: Osannus ad hunc locum adnotat: 'haec ex dubiis generibus citari ex eo colligitur, quod, ubi Priscianus generis masculini vocis *Ops* breviter mentionem facit eo quinti libri loco, quo generum diversorum rationem habet (p. 168, 11), ea omnia p. 171, 14 vel ex Capro vel ex Probo desumpta dicuntur'. Cui Kirchnerus opponit hic non tam de *ops* vocis generibus, quam de *ops* nomine substantivo et *ops* nomine adiectivo sermonem esse; Priscianum autem *hic*, *haec*, *hoc* vocibus in articuli modum praefixis grammaticorum more nihil aliud significare nisi tractari nomen aliquod adiectivum communis generis. Quamquam autem Osanni argumentationi non multum tribuo, quoniam neque de masculino genere vocis *ops* quidquam apud Priscianum l. c. scriptum est, neque constat, quid in illa disputatione iis, quae a Capro petita erant, additum sit, tamen non dubito, quin libro de dubiis generibus potius quam libro de latinitate haec tribuenda sint. Nam in hoc, quantum quidem scimus, non videtur dixisse nisi de iis, quorum variae formae apud scriptores in usu fuerunt; in libro de dubiis generibus autem de nomine *ops* disputans adnotare poterat illud per se positum generis feminini, idem cum aliis nominibus adiectivi loco coniunctum generis omnis esse.

Post has annotationes de loco Prisc. I 171, 14 dici debebat, ubi Priscianus se e Capro hausisse dicit: *supra dictorum*

tamen nominum usus et apud Caprum et apud Probum de dubiis generibus invenis. Sed de hac Capri et Probi commemoratione, quoniam longiore disputatione opus est, ut intellegatur, utrum ad totum Prisciani librum de generibus an ad extremam partem tantummodo pertineat, infra dicetur, ubi de Prisciani libri V fontibus agitur.

§ 4.

De Capri commemorationibus, quae apud grammaticos infimae aetatis exstant.

Quae apud grammaticos infimae aetatis e Capro sumpta dicuntur, ea omnia e duobus illis libellis de orthographia et de verbis dubiis, qui nomen Capri prae se ferunt, hausta sunt: nam genuini eius libri iamdudum perierant. Sed ut res absoluta sit, ea, quae quidem in editis illorum grammaticorum tractatibus exstant, hic afferam.

1. Anon. Monac. gr. l. V 327, 4: Quaerendum est, quomodo Donatus dicat barbarismum esse, si quis dicat *salmentum* pro *salsamentum*, cum Caper, antiquissimus doctor, dicat salmenta ne timeas proferre, quia latinum est.

Haec Capri verba leguntur in tractatu de orthographia 101, 8.

2. Anon. Bern. Hg. CLXXVI, 4: Caper vult dicere *coniux* et Beda similiter.

Hoc quidem neque apud Caprum neque apud Bedam exstat. Fortasse grammaticus ille Caprum et Cassiodorium confudit, quod facillime fieri potuit, cum in codicibus hi libri de orthographia plerumque coniuncti sint. Cassiodorius enim gr. l. VII 155, 17, ubi Velium Longum sequitur, haec habet: *coniux* sine n putat Nisus artigraphus esse scribendum. Hagenus illa Anonymi verba ad Capr. 93, 6 refert, ubi post verba thesaurus sine n scribendum, et cetera similia aliquid de nomine *coniux* dictum excidisse existimat. Quod vero ad Bedae auctoritatem relegatur, nescio an hoc ad Albini librum, olim Bedae adscriptum, pertineat, nam ibi (gr. l. VII 299, 24) leguntur haec: *coniunx* secundum analogiam per n scribendum est, sed euphoniae causa n tollitur et dicimus *coniux*.

3. Ars anon. Bern. Hg. 111, 25: Appellativa autem in al-

desinentia neutralia sunt. Excipitur unum nomen, quod masculinum est et in *al* productam terminatur, ut *hic sal*, *huius salis*, *huic sali*, *hunc salem*, *o sal*, *ab hoc sale*. Inde Caper dicit: Ille sale aspersus Musarum. Non erit *hoc sal* et *hae sales*, sed $\xi\nu\iota\chi\omega\varsigma$, id est in singulari, erit, quod edimus. Item *hi sales* pluraliter urbanitatis alicuius, ut: *sales intus ei adhaerescunt*.

Cf. Cap. 102, 1: Ille sal aspersus musarum est: non erit *hoc sal* haeve *sales*, sed *hic sal* $\xi\nu\iota\chi\omega\varsigma$ erit, quod edimus, *hi sales* pluraliter urbanitatis alicuius.

4. Anon. Bern. cod. 83 Hg. 179, 14: Ab *adolesco* verbo venit participium *adolescens*, ob cuius differentiam docet Caper antiquissimus et doctissimus in orthographia sua, quod per i profertur nomen *adoliscens*, unde derivatur *adoliscentia*, diminuitur *adoliscentulus*, propagatur *adoliscentior*.

5. Ibid. v. 23: *Adulescens*, ut Caper in orthografia sua testatur, nullomodo est dicendum: venit enim, ut idem evidenter pandit, ab *adoleo*, id est *cresco*, verbo participium *adolescens* et nomen *adoliscens*, et utrumque per o videlicet, quod ab olendo, id est crescendo, dictum sit; propter differentiam tamen nomen ipsum per i dici debere dicit.

De his locis ad Cap. 100, 22 referendis iam supra p. 6 dictum est.

6. Schol. Bern. ad Verg. Georg. III 311: *Barbas*: nunc de quadrupedibus, nam *barbam* hominum, *barbas* pecudum dicimus; ita dicit Caper.

Cf. Cap. 99, 24: *Barbam* hominum, *barbas* pecudum dicimus, ubi etiam nunc metricam formam cognoscimus, in quam ille tractatus de orthographia vel ab auctore vel ab aliquo posteriore redactus erat, ut multa metri vestigia indicant.

His e Pseudo-Capro, ut ita dicam, petitis subiungam duos locos, ubi ad Capri auctoritatem relegatur, sed ita, ut aut error aut fraudus grammaticorum, qui eum citant, statuendus sit, quoniam in illis libellis Capro adscriptis talia non leguntur, genuinum vero Caprum ut illi duo grammatici haberent, fieri non potuit.

1. Cynthius Cenensis ad Verg. Aen. I 230: *Memini*, ut inquit Caper, iungitur praeterito imperfecto infinitivi, ut *memini* me condere soles. Tamen poetae usurpant in praet.

terito plusquamperfecto. Vergilius: *memini Corytium me vidisse senem.*

Recte iudicavit Osannus Capri mentionem fictam esse: nam in duobus illis tractatibus frustra haec quaeruntur neque ampliorem Capri cognitionem quam nos Cynthins, qui saec. XV scripsit, habuit. Petivit autem haec ex Agroecio, qui gr. l. VII 117, 14 hanc doctrinam profert: *memini me facere dicere debemus, non memini me fecisse* Vergilius:

cantando memini me condere soles.

..... *nisi uno loco:*

namque sub Oebaliae memini me turribus altis

Corycium vidisse senem,

quod poetae pro necessitate metri licuit usurpare. — Habet igitur eadem exempla atque apud Cynthium; etiam verbum *usurpare* utroque loco invenitur, ut Cynthius *Caprum* cum Agroecio confudisse videatur.

2. Dausqueius orthogr. tom. I 162: Scaurus lib. X de orthographia: Et raro Capri testimonio s apud Etruscos exprimitur et ex latinis elocutionibus nonnumquam evanescit. Ennius:

Interea fugit albu' iubar Hyperioni' cursum.

De hoc loco disputatum est supra p. 2.

Caput II.

De Capro Prisciani fonte.

Quoniam, quae nomine Capri apposito doctrinae eius reliquiae exstant, collegimus atque illustravimus, iam ad alteram propositi partem transeundum est, ut enucleemus, quid omissa auctoris nomine Priscianus ex eius libris petiverit. Qua vero causa commotus e magno numero grammaticorum Capri fontibus hortulos suos irrigantium hunc tractandum elegerim, supra dixi: nemo enim reliquorum tantum Capro debet quantum Priscianus, quem per totos fere libros eius doctrinam secutum esse deinceps videbimus.

Eorum enim, quos habemus, grammaticorum artes non in propriis studiis positae sunt, sed placuit illis scrinia veterum com-

pilare. Quae antiquiores grammatici antea statuerant, ea colligunt, multa saepe omittunt, per pauca addunt, suae aetatis more praecepta veterum grammatica ad usum scholarum accommodantes. Nec tamen omnes ad genuinos illos fontes redeunt, sed doctrina veterum grammaticorum libris a quibusdam deprompta per manus traditur, alius ab alio eam petit. Inter omnes vero Priscianus uberrimam regularum copiam et maximam exemplorum silvam ex antiquis grammaticis collegit. Quae cum ita se habeant, difficilis est quaestio nec semper diiudicari potest, quem auctorem singulis locis grammatici illi inferiores secuti sint. Quapropter cavendum est in eiusmodi quaestionibus, ne nimium scire cupiamus. Nam dum ad eum grammaticum, de quo quaerimus, quam plurima referre studemus, facile eo ducimur, ut argumentis non satis validis nixi multa ei vindicemus, quae alius esse testimonii haud infirmioribus comprobari potest.¹⁾ Velut, ut exemplo utar, Charisii caput I. 15 Christius Capro tribuit, Marschallius Palaemoni; Romano magnam partem deberi alii contendunt, negant alii.

Quae cum ita sint, propositum est mihi, ut, quae adhuc de Capro Prisciani fonte scripta sunt, recenseam et componam, quae certis argumentis ei vindicari possunt. Saepe eo contenti esse debemus, ut adhibitum eum esse statuamus, quatenus vero exscriptus sit et quid ei debeat, scire nos posse negemus. Iam si quaerimus, unde oportino cognoscamus, quid ad Caprum referendum sit, proficiscendum est ab eis, quae nomine apposito servata supra enumeravimus. Inde enim intellegimus Caprum id in primis egisse, ut quid leges latini sermonis et praecepta artis postularent, quid usus loquendi sibi sumpsisset, doceret et diligentie lectione usum veterum scriptorum observaret et quibus in rebus ab illis novi recederent, indicaret. Propterea antiquitatis doctissimum perscrutatorem Priscianus eum appellat. Ubi ergo antiquae doctrinae et exemplorum ex vetustissimis auctoribus petitorum copiae apud Priscianum — atque id pertinet etiam ad alios grammaticos — exstant vel analogiae magnum pondus tribuitur, de Capro cogitari potest, eodem autem iure de Plinio vel Probo, qui similem

¹⁾ Maxime in hoc genere nuper erravit Marschallius, qui in dissertatione de Remmii Palaemonis libris grammaticis conscripta (Lips. 1887) Charisii primos tres libros totos fere Palaemoni vindicat.

materiam simili modo atque ille tractaverant. Quorum scrinia cum Caper compilaverit, saepe nescimus, utrum ad ipsum Plinium vel Probum an ad Caprum doctrina prolata referenda sit an ad recentiorem aliquem, qui Capri copiis usus sit fortasse etiam illis adhibitis. Quo accedit alia difficultas: parum enim exploratum est, quibus fontibus et qua ratione in eis exscribendis Priscianus usus sit, quod si notum esset, multo facilius procederet quaestio nostra. De Prisciano vero agentes reliquos grammaticos, qui e Capri copiis hauserunt, non neglegemus, sed comparationem instantuentes non modo quid Priscianus, verum etiam quid illi communis fonti debeant cognoscemus. Quam comparationem optime ita faciemus, ut de singulis Prisciani libris disserentes eos, qui eandem quaestionem tractantes ipsi quoque Caprum secuti sunt, inspiciamus.

Post Neumannum, cuius dissertationi iam saepius commemoratae quatenus assentiar, infra de singulis locis ab illo tractatis disputans dicam, nuperrime de hac quaestione scripsit Karbaumius *De origine exemplorum, quae ex Ciceronis scriptis a Charisio, Diomede, Arusiano Messio, Prisciano Caesariensi, aliis grammaticis latinis allata sunt* [Wernigerodae 1889]. Quid is sibi proposuerit, iam e titulo elucet: de reliquis grammaticis quid enucleaverit, nil refert ad nos, apud Priscianum vero primarium exemplorum e Cicerone citatorum fontem Caprum esse contendit his verbis: 'Per pauca exempla expressis verbis ad Caprum referri possunt, sed contendo multa Tulliana cum apud omnes fere grammaticos tum apud Priscianum fluxisse ex Capri thesauris. Nam ut Priscianus — atque id pertinet etiam ad alios grammaticos — ex Capro non solum eas res grammaticas mutuatus est, quibus auctoris Capri nomen appositum est, sed etiam alia multa, quae prope eum locum exstant, ubi Caper laudatur, sic ad Caprum etiam ea exempla probabiliter redeunt, quae antecedunt et sequuntur eum locum, quo Capri auctoritatis mentio fit; id quod aliis grammaticis vel aliis eiusdem grammatici locis collatis clarissime patet, ut hunc in modum nonnulla exempla Tulliana ad Caprum referenda esse aut certum aut probabile sit. (sequuntur exempla). Similiter ad Capri doctrinam referre nobis licet exempla comparantibus inter se locos, qui repetuntur a Prisciano et in iisdem libris et in aliis; saepius

enim altero loco appellat auctorem genuinum, quem altero silentio praeterit. (p. 6) . . . Nec minus referri possunt ad genuinos fontes exempla a Prisciano laudata, aliorum grammaticorum libris valde auxilio vocatis.' Hanc viam rectam esse, qua ad grammaticorum fontes perveniamus, ego quoque mihi persuasi. Quapropter in universum Karbaumio assentior, etsi non omnibus locis, quod invenisse sibi videtur, plane certum est, quod quidem ipse intellexit: conferas quaeso, quae de hac re dicit p. 11. 'Nam quoniam recentiores grammatici res grammaticas plerumque vel semper non ex ipsis genuinis fontibus deprompserunt, sed alii per alios grammaticos, luce clarius est doctrinam illam antiquam per manus traditam magnopere commutatam esse; alii nonnulla decurtabant et delebant, alii etiam aliis grammaticis atque recentioribus usi vetustiorem doctrinam additamentis augebant et miscabant. Quam ob rem non equidem contendo certissimum et exploratum esse, exempla apud recentiores ac praecipue apud Priscianum eis locis inventa, ubi manifestum est unum vel compluria exempla veteribus grammaticis desumpta esse, omnia ad illum fontem antiquum referenda esse, sed hoc unum contendo, id quodammodo esse probabile et verisimile. Ac ne quis contradicat tum nostram disputationem otiosam et inutilem videri, quippe quae vanis contineatur coniecturis: hoc eum reputare velim, nobis contingere, ut nonnulla exempla ad suam originem certissimis argumentis usi revocare possimus, unde etiam ceteris aliquid probabilitatis accedere nemo negabit.'

De Prisciani libris I—IV.

Primum et alterum librum hic plane omittere possumus, cum neque vestigium ullum Capri ibi inveniatur et ipsae res, de quibus Priscianus in his libris disputat, a Capri rationibus alienae sint. Ibi enim disserit de voce, syllaba etc., Caprum autem sua studia in tractando usu loquendi, maxime vetustissimorum, collocaisse vidimus.

Aliter vero res se habet in tertio libro, saltem in priore eius parte *de comparativo ac superlativo*. In hac enim ter nominatur Caper (p. 85, 6. 96, 2. 97, 7; fragm. 12 b, 10, 8 a). Et primo quidem loco auctoritas eius non modo ad *citer* videtur pertinere, sed etiam ad ea, quae sequuntur, exempla positivi *exter*.

Nam de omnibus his comparativis *citerior*, *exterior* etc. eum egisse etiam fragmenta 11 et 12 a demonstrant. Qua de causa haud scio an etiam ea, quae de superlativis *extimus*, *citimus* (cf. fragm. 12 b), *ultimus* etc. proferuntur p. 98, 4 sqq. et 100, 15 sqq., Capro debeantur, praesertim cum exempla omnia ex auctoribus satis antiquis petita sint, Varrone, Caelio, Sallustio, Plauto. Quod p. 98, 8 Arruntius Celsus in testimonium vocatur, ad solam formam *citer* spectat; sed cum inde cognoscamus etiam illum de his formis quaesivisse, in dubio relinquitur, quid Arruntio, quid Capro vindicandum sit. Inter quos duos quae ratio intercedat, num alter alterum exscriperit, nescimus ac ne illud quidem constat, uter recentior sit: videtur tamen Arruntius paulo ante Caprum scripsisse. — Quae p. 95, 11 de *maturrimus* et *matu-* *rissimus* superlativis dicuntur, cognationem quandam cum titulo *veterrimus* pree se ferunt itemque cum subsecente titulo *nu-* *perrimus*. Cum vero hos e Capro sumptos esse ostendat nomen appositum, etiam illum titulum inde derivatum esse verisimilimum est, praesertim cum in eo quoque analogiae ratio habita sit. Etiam Karbaumius l. c. p. 5 testimonia horum superlativorum e Cicerone citata ad Caprum refert.

Praeter hos locos cum aliqua veritatis specie seriem illam exemplorum ex veteribus auctoribus sumptorum (Cato appellatur quinquies, Pacuvius, Gracchus, alii) p. 86, 25 et 87, 15 sqq. Capro vindicare possumus, qua demonstrat Priscianus comparativos illos *industriior*, *egregiior* etc. et superlativos *egregiissimus*, *strenu-* *issimus* etc., quibus quamvis secundum analogiam formati postea propter cacophoniam non iam utebantur, apud vetustissimos saepius inveniri. Similem in modum p. 91, 25 sqq. de comparativis et superlativis *magnificior*, *beneficissimus* etc. disputat, exemplis e Catone (ex eadem oratione atque p. 88, 6), Terentio, Accio additis.

His paucis locis exceptis de toto capite nihil enucleare possumus; verisimile quidem est etiam aliis locis, ubi antiqua exempla exhibentur, Caprum Prisciani fontem esse, sed cum pro certo nihil affirmari possit, haec omitto. Idem valet de altera tertii libri parte, quae est *de diminutivo*. In hac enim etsi multa insunt, quae doctrinam satis antiquam redoleant, tamen unum tantummodo vestigium exstat, quod adhibitum esse Caprum

indicare possit. Nam p. 115, 18 Probus appellatur, neque ad eos libros, qui nunc eius nomine inscripti feruntur, in quibus nihil, quod hoc pertineat, legitur, sed ad veteris Valerii Probi Berytii doctrinam illud referendum est. Hanc vero Priscianum non ipsius Berytii libris, sed Capro debere iam Hertzius ad Prisc. I 171, 14 recte coniecit, Steupio de Probris grammaticis p. 190 et Neumanno l. c. p. 38 assentientibus. Nam Caprum Valerio Probo usum esse Romanus apud Charis. 118, 1 testatur, et praeterea Priscianus nonnullis locis Capri et Probi nomina una affert ita, ut Probi nomen iam apud Caprum exstitisse appareat.

In quarto, ad quem iam venimus, libro paucae Capri reliquiae extant, nam praeter duos, ubi nominatur, locos p. 128, 23 sqq. et 133, 24 sqq. (fragm. 34 et 35) omnino non videtur adhucitibus esse. Hi enim loci magna exemplorum vetustissimorum copia excellunt, cum in reliqua parte libri scholarum usui nimis destinati aut nulla exempla inveniantur aut per pauca e recentibus scriptoribus sumpta.

De libris V—VII.

Multo difficilior quam de antecedentibus est quaestio de libro V, de quo aequo ac de sequentibus longiore disputatione opus est. Neumannus huius libri primam partem *de generibus* totam e Capri libris de dubiis generibus exscriptam esse ex subscriptione p. 171, 14, supra dictorum tamen nominum usus et apud Caprum et apud Probum de dubiis generibus invenis, collegit eamque sententiam disputationis suae de Capro Prisciani librorum VI et VII fonte institutae fundamentum fecit, omnia, quae in illis libris cum quinto consentiant, ipsa quoque e Capro delibata esse ratus. Nam cum in libro VI non solum exempla praeceptaque haud raro eodem ordine digesta repetantur, sed etiam eadem scriptorum testimonia saepius adhibeantur idque ita, ut modo in VI modo in V libro plura exstant, extra dubitationem positum esse arbitratur maximam libri VI partem ex eodem Capri libro exscriptam esse, ad quem in libro V relegamur.

Cui Neumannii sententiae pauca quae opponam habeo: nam etsi concedo maximam libri VI partem Capro deberi, tamen plane incredibile mihi quidem videtur a grammatico aliquo eundem

librum bis deinceps tam continenter exscribi quam Neumannus putat, sed ita potius ea res explicanda est, ut diversos fontes, inter se quodammodo cognatos, eum secutum esse statuamus. Ne intellegitur quidem, qua causa commotus Priscianus ex eodem fonte eadem repetiverit, quae iam antea dixerat. Si vero diversis fontibus eum usum esse credimus, facile fieri potuit, ut de nominativo et genetivo disserens (lib. VI) etiam quae de genere apud auctorem suum invenit exsribaret, quamquam iam supra (lib. V §§ 1—45) de hoc disputaverat. In libro VI quoniam et nominatur saepius Caper et multa, quae cum doctrina eius alibi prolati conspirant, insunt, praeterea quod magna copia veterum exemplorum invenitur, magnam libri partem ei vindicandam esse persuasum habeo, ut supra commemoravi. Quinti ergo libri alius fons primarius statuendus est, qui praeceptorum brevitate et testimoniorum plerumque e recentibus auctoribus sumptorum parvo numero a Capri ratione differt magisque pueris instituendis destinatus videtur fuisse. Sane Capri commemorationes, quae in libro V inveniuntur, ipsi Prisciano dandae sunt, qui brevibus auctoris sui regulis exempla e Capri copiis petita immiscuerit. Exempla enim a Capro petita esse, non ab altero illo auctore non modo ea re mihi persuadetur, quod multa ex iis exemplis alibi Capri nomine apposito inveniuntur vel apud alios grammaticos, qui ipsi quoque Capro usi sunt, exstant, sed maxime propterea, quod certis verbis ei, qui exempla legere velint, ad illum relegantur. Ita enim subscriptio illa interpretanda est: *usum i. e. exempla apud Caprum invenies*. Ceterum dubitari potest, utrum haec verba supra dictorum tamen nominum usum etc. ad totum caput de genere pertineant an ad ea tantummodo nomina, quae inde a p. 169, 6 secundum ordinem litterarum digesta enumerantur. Haec vero quaestio arte cohaeret cum ea, quae ratio intercedat inter hanc nominum seriem et antecedentia. Certi aliquid pronuntiari posse vix crediderim, sed quid mihi videatur, exponam. Itaque si verum est, quod supra dixi, exemplorum ac testimoniorum magnum numerum e Capri libris petitum esse, per se verisimile est hanc quoque exemplorum copiam ei deberi, praesertim cum plurima insint, de quibus Caprum disputavisse alibi comprobatur, velut *penus* p. 170, 13 = 260, 17, *pecus* 171, 4 = 163, 22, *sal* 171, 8; cf. Cap. 102, 1, permulta

praeterea propter consensum cum aliis grammaticis, qui eo auctore usi sunt, ei vindicanda sint. Fortasse Priscianus postquam iam antea exempla nonnulla e Capro exscripsit, in fine disputationis de genere institutae totum librum eius iterum percurrentes magnum nominum numerum excerptis, de testimoniis autem et ad haec et ad nomina antea commemorata pertinentibus, quae non exscripserat, ad ipsum Caprum legentes relegavit. Hoc vero persuasum habeo, etsi omnia haec exempla Capro debentur, alphabeticum tamen ordinem a Prisciano institutum esse, Caprum autem de dubio nominum genere ita disputavisse, ut terminations nominum, sicut in Prisciani libro VI fieri videmus, sequeatur. Quod vel inde colligitur, quod multa e nominibus in illa alphabeticis serie exstantibus et in V et in VI libro sub singulis terminations tractata inveniuntur. Miror Neumannum hoc non intellexisse, sed litterarum ordinem Capro tribuere; ceterum de hoc ordine nonnumquam perturbato recte idem iudicavit in hoc uno tantum errans — sane commotus falsa illa quam dixi sententia —, quod Capro nonnulla tribuit, quae potius Prisciano danda sunt; fortasse etiam librarii errori aliquid deberi supra in adnot. ad fragm. 14 monui.

Sed utut haec se habent, hoc constat, multas Capri doctrinae reliquias inesse in priore¹⁾ quinti libri parte. Multa enim consentiunt cum Nonii capite III, quod quin potissimum e Capri libris de dubiis generibus ductum sit, dubitari vix posse Luc. Muellerus (*adversaria Noniana* p. 254) contendit: cf. *gram. lat.* VII 90 et P. Schmidtii *dissertationem de Nonii auctoribus grammaticis* p. 148 sqq. Alia in *commentario de dubiis nominibus* (*gram. lat.* V 571 sqq.), in quo plurima, quae quidem ex antiquiore doctrina petita sunt, Capro debentur (Keil. V 570), inveniuntur, vel in Capri, qui fertur, tractatu de verbis dubiis, in quo multa vestigia veteris Capri doctrinae reicta esse constat, leguntur vel in *Charisii capite I* 15, de quo Keilius gr. I. VII 90 sic iudicavit: ‘illud certum est in quaestionibus nominum inde a p. 93 incipientibus, quarum pars in excerptis Iulii Romani repetita est, multa Capro deberi’.

¹⁾ Nam de hac tantummodo parte haec quaestio est; de reliqua libri parte inde a § 46 infra videbimus, quoniam ibi res aliter se habent.

Cum eadem, quae de priore libri V parte dixi, de libris VI et VII valeant, disputationem de his instituendam cum libro V §§ 1—45 coniungam neglecta interim altera libri V parte. Iam quae in his Prisciani libris cum illis, quos modo dixi, aliorum grammaticorum libris consentiunt, cum aliqua veritatis specie ad Caprum referre possumus, quem in omnibus his libris adhibitum esse constat. De Nonio quidem dubitari potest, an Probo et Plinio, Capri fontibus, plus debeat quam ipsi Capro, sed hoc neque verisimile est neque ad hanc quaestionem pertinet, quoniam Priscianus certe quae praebet Pliniana ac Probiana Capro debet, qui quid e fontibus suis hauserit quidve addiderit, non semper possumus indagare. Quae ergo et apud Nonium et apud alios, quos dixi, grammaticos Pliniana vel Probiana exstant, Priscianus e Capri potissimum libris sumpsit. De Probo vide quae dixi supra p. 39, de Plinio plane idem valere Neumannus l. c. p. 39 demonstravit.

Sed priusquam hos numero locos, ei afferendi sunt, quos e Capri libris sumptos esse nomine grammatici apposito constat.

Lib. V 163, 22 pecus,
 lib. VI 204, 6 caepe,
 212, 5 lacte,
 212, 15 allex,
 260, 17 penus,
 264, 16 veter,
 lib. VII 322, 2 ops,
 354, 9 memoris et memore.¹⁾

Hoc ultimo loco Capri auctoritatem non modo ad *memoris* pertinere, sed etiam ad subsequentia nec mirum, cum et *hic celer* et *hic celeris* et *hic concors* et *hic concordis* protulisse inveniuntur vetustissimi multaque alia in eundem modum nemo non videt. Quae Capri doctrina etsi ad adiectiva tantum spectare videtur, tamen de substantivis idem eum docuisse conicere licet, quoniam veteres grammatici adiectivum et substantivum, quod nos dicimus, non distinguebant.

¹⁾ Hic locus Neumannum fugit, qui p. 48 dicit in libro VII semel tantum Capri nomen afferri; etiam in indicibus et ad Priscianum et ad totum gram. lat. corpus omissus est.

Accedunt ei loci, qui cum aliis, ubi Caper nominatur, consentiunt:

- lib. V 152, 17—153, 17 acer et acris etc. : 354, 9,
155, 14 + 337, 9 + 348, 17 Arpinatis etc. : 129, 7,
163, 11 penus : 260, 17,
171, 4 + 270, 3 pecus : 163, 22,
- lib. VI 208, 19 + 325, 2 carnis : 354, 9,
209, 17 Dido, Calypso : Charis. 117, 24,
229, 10 Iovis : Pompei. 187, 10,
229, 20 alacris, acris :
230, 18 Octobris, alacris : } 354, 9,
235, 11 + 341, 3 memoris : }
238, 15 femen : Serv. in Aen. X 344,
243, 12 + 349, 13 fames : Pompei. 175, 28,
279, 15 + 324, 24 supellectilis :
282, 12 recordis, concordis : } 354, 9.
- lib. VII 341, 18 amentis : } 354, 9.
353, 24 vigilis : }

Iam ad eos locos aggrediamur, quibus nomina tractantur, quae vel apud Anonymum de dubiis nominibus vel apud Charis. I cap. 15 et 17 vel apud Caprum qui fertur vel apud Nonium cap. III inveniuntur. Saepe quidem apud Priscianum aut apud illos praecepta veteris grammatici valde mutilata ac decurtata sunt, saepe nihil nisi nomen exstat, quae vero de eo praecepta erant, omissa sunt, sed illud tamen inde concludere possumus, disputavisse de illis nominibus Caprum, certe de eis, quae apud complures illorum grammaticorum repetuntur et ad quae eadem testimonia Priscianus adhibet, atque illorum aliquis. Plane certa ne in his quidem res est, at tamen maxime probabilis. Ea vero nomina, quae apud unum tantummodo illorum repetuntur non additis iisdem exemplis, quae apud Priscianum leguntur, plane omisi, ne inciderem in coniecturas nimis incertas atque vanas. Haec enim Priscianus etiam e Charisii vel Nonii libris, quos eum inspississe constat, sumere potuit.

Quae praefatus iam numero locos Capro propter hunc consensum vindicandos, qua in re brevitatis causa Nonium simplici littera N. significabo (paginae sunt editionis Mercerianae secundae), Anonymum de dubiis nominibus signo dn., Charisium Ch.,

Caprum qui fertur Cp. Auctorum nomina interdum addita uncis inclusa indicant testimonia ex eis auctoribus petita utroque loco inveniri.

Lib. V 155, 7 + 170, 2 guttur : N. 207, 14. dn. 579, 27,
 157, 2 + 11 hospita, antistita : Ch. 100, 20 (Vergil.),
 158, 11 dies, diecula : Ch. 110, 8 (Vergil. Terent.),
 160, 11 + 169, 11 clunes : Ch. 101, 4. N. 196, 32. dn.
 575, 24. Cp. 108, 17,
 160, 17 funes : N. 205, 21. dn. 578, 28,
 164, 13 + 167, 7 silex : N. 225, 18. dn. 591, 4,
 164, 24 + 167, 7 cortex : N. 199, 25. dn. 576, 7.
 168, 6 scrobs : N. 225, 7 (Plaut.),
 169, 9 + 206, 10 cardo : N. 202, 15. dn. 575, 22. Cp.
 108, 13,
 169, 8 + 268, 16 alvus : N. 193, 21. Cp. 107, 12,
 169, 9 + 249, 17 cinis : N. 198, 7. Cp. 108, 15,
 169, 11 + 269, 16 colus : N. 198, 15. Cp. 108, 17,
 169, 15 perdix : N. 218, 16. dn. 587, 1,
 169, 16 palumbes : N. 219, 3. dn. 586, 20,
 169, 18 vepres : N. 231, 13. dn. 592, 19,
 170, 2 murmur : N. 214, 11. dn. 583, 25,
 170, 3 dorsum : N. 203, 2. dn. 577, 21. Cp. 109, 9,
 170, 3 + 264, 4 fretum : N. 205, 23. dn. 578, 23,
 170, 4 gelu : N. 207, 32. Cp. 110, 3,
 170, 13 papaver : N. 220, 7. dn. 586, 23,
 lib. VI 199, 18 schema : N. 224, 36. Ch. 53, 15; 144, 17,
 205, 1 sinapis : Ch. 144, 10 (Plaut.),
 206, 14 homo : Ch. 102, 20. dn. 580, 4,
 207, 7 nemo : Ch. 97, 8 (Vergil.); 138, 7 (Plaut.),
 216, 10 elephantes : dn. 578, 13. Cp. 109, 10,
 217, 5 Arabus : Ch. 100, 12 (Vergil.); 123, 8¹) (Vergil.),
 218, 15 + 251, 3 cassida : Ch. 103, 16. dn. 576, 22,
 242, 16 requies : Ch. 110, 1; 128, 14. dn. 588, 18,
 249, 20 impubes : Ch. 141, 3 (Vergil.),
 262, 5 artu : N. 191, 10 (Plaut.),
 265, 16 grus : N. 208, 16 (Vergil.),

¹) Apud Charisium vel potius apud Romanum Plinius nominatur.

lib. VII 331, 16 *mare* : Ch. 137, 12 (Varro, *Varro Atacinus*),
 333, 9 *gausape* : Ch. 104, 9 (Varro, *Ovidius, Cassius Severus*).

Praeterea etiam inter catholica Probo vulgo adscripta (gram. lat. IV) et Priscianum cognatio quaedam intercedit, cum multa praecepta et scriptorum testimonia apud utrumque auctorem inveniantur. Nonnullis locis (velut p. 241, 10; 249, 19; 259, 17) Priscianus Probum nominatim appellat, quem verum catholicon auctorem neque a vetere Valerio Probo Berytio diversum putat. Sed quamvis Priscianum catholica inspexisse constet, nonnulla tamen, quae in catholicis brevius commemorantur vel indicantur, apud eum uberiora et cum vicinis arte conexa et amplioribus exemplis illustrata exstant. Cum vero Prisciani aetate catholica pleniora, quam nunc sunt, fuisse credibile non sit, communis fons adgnoscatur necesse est¹⁾, quem accuratius expresserit Priscianus, minus accurate catholicon auctor. Quis hic communis fons fuerit, non constat, quoniam de catholicon origine omnino nihil exploratum est, sed cum et praecepta et exempla optime quadrent in Capri rationem, Priscianum quidem ea, quae ad communem fontem referenda sunt, Capro debere verisimile est. Ad catholicon auctorem quomodo ea delata sint, num re vera, ut nonnulli putant, doctrinae ibi prolatae pars veteri Probo tribuenda sit, diiudicari non potest. Similis quaestio est de locis apud Priscianum et in excerptis Probi de nomine (gram. lat. IV 205 sqq.) consentientibus. Sed cum in his excerptis doctrinae Probianaæ reliquias inesse haud improbabile sit, consensum illum ad Probum referre possumus.

Iam sequuntur loci propter consensum cum catholicis et excerptis de nomine Capro tribuendi:

lib. V 143, 18 + 201, 18 *Turia* : cath. 3, 13. 7, 1 (Sallust.),
 149, 13 + 223, 3 *Nar* : 15, 29 (Vergil.),
 152, 8 *paupera* : 16, 13 (Plaut. Terent.),
 154, 1 + 234, 10 *Gaddir* : 13, 29,
 163, 2 + 269, 4 *alvus* : exc. d. nom. 207, 25 (Vergil.)
 [eadem exempla Non. 193, 21],

¹⁾ Cf. Neumann. p. 41.

lib. VI 198, 6 pater familias : exc. d. nom. 211, 27
 [cf. Charis 107, 9 et 120, 11; altero loco Plinius nominatur],
 199, 14 graeca nomina in a : cath. 6, 31 (Plaut.)
 [idem exemplum Non. 224, 37; Char. 53, 15. 144, 17],
 205, 1 senapis : 8, 16 (Plaut.),
 [idem testimonium Char. 144, 10],
 206, 22 homo, homonis : 10, 28,
 212, 5 lacte : 7, 7,
 225, 15 libri, liberi : 12, 1,
 236, 15 Publipor : 16, 18 (Sallust.),
 236, 19 Actor : 12, 21 (Vergil.),
 239, 13 + 330, 20 Pallas : 23, 9,
 241, 18 apes : 26, 16,
 244, 5 Chremes : 22, 24 + 24, 24 (Terent.),
 246, 16 Achilles, Achilli etc. : 24, 26,
 249, 10 vis : 19, 22 (Lucret.)
 251, 3 cassida : 28, 24 (Vergil.)
 [cf. Char. 103, 16; de dub. nomin. 576, 22],
 253, 3 neptis : 26, 32
 [cf. Non. 215, 6],
 254, 6 ossum : 18, 33,
 256, 12 fastus : exc. d. nom. 211, 17,
 268, 11 anuis : cath. 25, 31 (Terent.),
 269, 10 domus : 25, 9 (Terent.),
 269, 16 colus : 24, 6 (Vergil.),
 275, 2 + 8 + 9 virus, vulgus, pus : 21, 5,
 279, 12 nix, supellex, senex, nox : 31, 31,
 281, 12 fons et lens : 27, 10.

Inter hos locos complures sunt iam supra p. 44 propter consensum cum Nonio aliisque ad Caprum relati, quos repetivi, quo maior et eorum ipsorum et reliquorum fides esset.

Eadem de causa in hunc ordinem etiam ea recepi, quae, ut *lacte* (212, 5), Capri esse aut ex nomine eius apposito elucet aut ex comparatione cum aliis locis, ubi ille nominatur, instituta.

Hac enumeratione locorum, qui Capro argumentis, ut mihi videtur, satis firmis vindicantur, illud demonstrasse me spero, quod mihi proposueram, doctrinae in Prisciani libris V § 1—45, VI, VII prolatae maximam partem Capro deberi. Nam Priscianum

non solum ea, quae certis argumentis ad Caprum referri possunt, sed etiam alia multa, quae prope eos locos exstant, e Capro mutuatum esse probabile est. Maxime hoc valet de libro VI neque multum a vero aberrare mihi videor, si in hoc Caprum primarium fontem, alios praeter eum raro adhibitos esse dico. Utrum omnia, quae in libro V § 1—45 ad Caprum referenda sunt, e libris de dubiis generibus sumpta sint, ut Neumannus persuasum habet, an, ut de libro VI constat, nonnulla e libro de latinitate admixta sint, diiudicari non potest, tamen Neumanni sententia propter subscriptionem illam in paragrapho 45 lectam specie quadam veritatis non caret.

Restat, ut nonnulla addam de eis locis, quos Neumannus (p. 44—46; 49—50) Plinio tribuit; hos quoque per Caprum ad Priscianum pervenisse iam supra commemoravi. Quorum locorum plurimi iam enumerati sunt, cum consentiant maxime cum Charisio I cap. 15 et 17, in quibus capitibus doctrinae Pliniana multas reliquias inesse constat. In VI libro ea tantum addenda sunt, quae propter consensum cum Nonii cap. VIII (cf. etiam Char. 143, 13) Plinio tribuuntur, de genetivis *ornati, quaesti* etc. De libro VII recte animadvertis Neumannus in eis, quae de ablativo sing. III decl. disputentur, multa inesse Pliniana, collato Char. I cap. 17, ubi de hac quaestione multa e Plinio sumpta proferuntur. Quod vero contendit inter locos Prise. 355, 1 de genetivo *parentium* et Char. 138, 10 cognationem quandam intercedere propter Ciceronem utroque loco laudatum, ei non assentior. Nam altero loco exemplum ex oratione quadam Ciceroniana ad formam genetivi *parentium* comprobandum adhibetur, altero Cicero saepe hac forma usus esse dicitur, quae causa mihi quidem non satis gravis videtur, ut cognationem aliquam horum locorum esse statuamus, praesertim cum regula proposita non eadem sit. Sed alius locus, quem Neumannus omisit, haud scio an Plinio vindicari possit, p. 293, 5 sqq., ubi de formis *deabus, filiabus, natibus* etc. disseritur: cf. Charis. 54, 10 et 129, 13, ubi Plinius appellatur.

Quae quoniam exposui, nonnulla addenda sunt de reliquis auctoribus, quos Priscianus praeter Caprum nominatim affert. Ac Plinii quidem et Probi — exceptis eis locis, qui ex catholicis vel institutis artium sumpti sunt — commemorationes Capro eum

debere iam saepius dixi; fortasse etiam Caesellii Vindicis, qui ter appellatur, 210, 7. 229, 10. 230, 11, notitia per eundem ad eum pervenit. Nam uno loco 229, 10, ubi nomen eius affertur, agitur de declinatione vocis *Iuppiter*, de qua etiam Caprum disseruisse Pompeii testimonio 187, 10 (fragm. 7) probatur. Uterque analogiam secutus est: Vindex enim a nominativo *Iuppiter* casus obliquos *Iuppitris*, *Iuppitri* etc. derivavit, Caper e casibus obliquis *Iovis*, *Iovi*, *Iovem* nominativum *Iovis*, cuius formae exempla ex antiquis scriptoribus attulit. Similiter res se habet alio loco 210, 7, ubi Vindicis auctoritate formae *Didonis*, *Calypsonis*, *Ionis* comprobantur, de quorum nominum declinatione etiam Caper disputaverat: cf. Char. 117, 24. Sed cum neque de Caesellii Vindicis neque de Capri aetate quidquam constet, incertissimum est, utrum alter alterius libro usus sit necne. Ne id quidem comperendum habemus, uter vetustior sit: videtur tamen Caesellius aut eodem fere quo Caper aut non multo antiquiore tempore vixisse (cf. Keil. gr. lat. VII 139). Si ante Caprum scripsit, non est, cur Karbaumio l. c. p. 13 non assentiamur fieri potuisse dicenti, ut Caper Caesellii doctrina usus eiusdem nomen in libris suis laudaret, unde et praeceptum grammaticum et nomen Caesellii laudatum in sua scripta transtulerit Priscianus.

Etiam Suetonii commemorationem p. 231, 8 vix ipsi Suetonio Priscianus debet. Nam illum librum de institutione officiorum alibi nusquam nominatum ei praesto fuisse vel usque ad eam aetatem permansisse non crediderim, Caprum vero Suetonii copiis usum esse et e Nonio (cf. Luc. Muell. advers. Non. 254) appareat et consensu huius loci cum Prisc. 301, 2 probatur. Ibi enim eadem doctrina profertur, sed ita, ut haec ex superiore loco repetita esse credi nequeat: si quis autem dixerit eum bis Suetonii librum inspexisse, hoc in libro tam ignoto credibile non est, sed multo verisimilius est Caprum huius disputationis utroque loco fontem esse.

Neque Caesaris libros de analogia ipse Priscianus inspexisse putandus est. Duobus locis, ubi illi commemorantur, 249, 18 et 250, 17, Probi nomen iuxta positum est, ut utriusque notitia ex eodem fonte hausta videatur. Tertio loco, 249, 3, Caesaris doctrina cum Capri praeceptis coniuncta est; nam testimonium Naevianum certe Capro debetur (cf. 338, 2 et 128, 23 + 133, 24), item verba

ad cuius similitudinem debet etiam hoc dite dici, et qui antecedit versus Lucani: non illic Libycae etc. (cf. 338, 3). Quae cum ita sint, hoc certe loco Caesaris memoria per Caprum ad Priscianum delata est, quod etiam de duobus locis supra dictis valere probabile est.

Quae denique intercedat ratio inter Arruntium Celsum, de quo dixi supra p. 38, et Priscianum, non constat; quae ex Gellii, Donati, Charisii, Servii, Nonii libris et e catholicis afferuntur, ea sine dubio Priscianus ipse addidit.

Hucusque de libris V § 1—45, VI, VII; restat, ut nonnulla addam de altera libri V parte adhuc neglecta. Haec quoque, ut prior pars de genere, paucis locis exceptis brevia tantummodo praecepta praebet, quorum quis auctor sit, nescimus. Nonnulla sane ad Caprum redeunt, cuius auctoritas semel 188, 22 in testimonium vocatur ad vocativum *une*; etiam quod subiungitur exemplum vocativi *sole* ei deberi videtur et propter similitudinem et quod ea, quae sequuntur verba, Sunt alia — proferebant, certe e Capro sumpta sunt. Hoc enim testimonio Pompeii 187, 8 comprobatur, qui eandem doctrinam (de nominativo *Iovis*) Capri nomine apposito et ipsius grammatici verbis adscriptis profert: ita enim locutus est [scil. Caper] ‘sunt aliqua, quorum quidem nominativus in usu non est’; cf. Prisc.: sunt aliqua, quorum nominativus quidem in usu non est. Praeterea propter similitudinem libri VI 226, 8 sqq. et propter antiquorum exemplorum magnam copiam fortasse etiam ea, quae de adiectivis *alteruter* et *plerus* proferuntur 182, 1—14, Capro vindicare possumus.

De libro VIII.

Prisciani doctrina de verbo in tres libros ita divisa est, ut lib. IX et X de praeterito perfecto in primis agatur, VIII autem libro quaestiones generales ad verbi significationem, speciem, figuram, tempora, modos, coniugationes, personas, numerum spectantes tractentur. Hos omnes e Capri libris de latinitate fluxisse Neumannus contendit; neque tamen, quod uberior se id ostendere velle promittit p. 50, ab eo perfectum esse video, sed paucos locos, qui Capro debeantur, enumerat, de plurimis autem horum

librorum partibus nihil attulit. Videamus igitur, num nobis contingat clariore luce rem illustrare.

Ac primum quidem a libro VIII exorsi Capri nomen quatuor locis prolatum invenimus 391, 1. 393, 9; 13. 436, 7 (fragm. 13—15). Quorum locorum si tres priores, ubi verba apud veteres et active et passive usurpata enumerantur, intuemur, statim cognoscimus in Prisciani fonte verba per litteras digesta fuisse,¹⁾ quem ordinem a Capro institutum esse (cf. 391, 1) Neumanno concedo, etsi supra, ubi de nominibus a Prisciano 169, 8 sqq. compositis dixi p. 41, ei repugnavi idem de illo ordine affirmanti. Sed nominum plane diversa est ratio. Id quoque suo iure statuit Neumannus, quaecumque in hoc libro litterarum ordinem prodant, ea Capro tribuenda esse. Atque in primis duo verborum ordines afferendi sunt: alter 396, 10 a littera *m* incipit, quo ordinem verborum supra inchoatum et in eadem *m* littera abruptum, quem ipse Priscianus 393, 9 Capro tribuit,²⁾ continuari et ad finem perduci nemo non videt; alter 379, 2 sqq., qui usque ad *o* litteram perductus et in extrema parte perturbatus est. Etiam testimonia, quae ad hanc posteriorem seriem inde a 379, 15 usque ad 387, 10 addita sunt, eundem fere ordinem produnt: quae utrum omnia e Capro sumpta an e compluribus fontibus congesta sint, in incerto relinquuntur, cum Priscianus verba illa exempla quae potuimus a diversis colligere libris una cum ipsis exemplis a Capro in suum librum recipere potuerit. Ceterum inter haec testimonia nonnulla sunt, quae ad verba antea non nominata pertinent, *execrор*, *machinor*, *polliceor* 382, *dignor*, *detestor* 385, unde intellegimus Priscianum antea non omnia exscripsisse; duo ex his, *dignor* et *execrор*, infra 392 in alia verborum serie ipsa quoque e Capro petita reperiuntur. Ordinem illum 379, 4 inchoatum modo usque ad litteram *o* progredi

¹⁾ Quibus causis factum sit, ut genuinus ordo nonnumquam perturbaretur, dixi in adnot. ad fragm. 14.

²⁾ Prisciani verba sed eorum et superiorum omnium usus tam apud Caprum quam Plinium et Probum invenies simillima sunt subscriptioni prioris partis libri V. Nam hic quoque modo verba exscripsit Priscianus, de usu vero i. e. de testimoniis ad Caprum et ad Plinium Probumque, quorum memoria apud illum extabat, legentes relegat.

paulo ante commemoravi; sed etiam ea, quae testimoniis allatis subiunguntur, *tutor*, *vador*, *venor*, *velificor*, *vociferor*, *veneror* 387, 11, Capro deberi et litterarum ordine et verbis *tutor* et *vociferor* 396, 23 et 24 in serie e Capri libro delibata repetitis confirmatur. Haec series 396, 25 littera u finitur; sequuntur deinde nonnulla verba usque ad 397, 3, quae ex eodem fonte, i. e. Capro, videntur hausta esse; haec fortasse Priscianus omiserat et in fine addidit.

E reliquis huiusmodi verbis sine certo ordine per totum caput dissipatis haec fere ad Caprum referre licet:

399, 12 *adsentio(r)* : Diom. 381, 27.¹⁾ Cap. 107, 9,

400, 1 *adorio(r)* : Prisc. 379, 6 in ordine alphabeticō,
[*impertio(r)*, quod una cum *adorio(r)* ponitur, ex
eodem fonte petitum esse apparet],

433, 2 *vilico(r)* : Prisc. 396, 23 in ordine alphabeticō.

Etiam apud Pompeium, qui ipse quoque Capri, quem quatuor locis nominat, copiis usus est, p. 233 verba enumerantur, quae et activam et passivam significationem habent, in quibus nonnulla sunt, quae Priscianus quoque adhibet in iis, quae a Capro recepit; cf. 379, 11 + 380, 2 *adulo(r)* : Pomp. 233, 9. 393, 11 *obsono(r)* : 233, 10. 396, 11 *munero(r)* et *partio(r)* : 233, 32. Possumus igitur etiam ea, quae Priscianus extra ordines illos alphabeticos cum Pompeio consonantia praebet, Capro vindicare. Haec sunt:

390, 8 *tondeo(r)* : Pomp. 233, 5,

ibid. *lavo(r)* : 233, 25 (cf. Diom. 381, 11),

399, 12 *adsentio(r)* : 233, 34 (hoc iam supra Capro tribui).

Denique adnotandum est etiam in duobus illis libellis, qui Capri nomen prae se ferunt, huius doctrinae vestigia restare : 93, 10 *rueto(r)* et *nausio(r)*, 93, 21 *suffrago(r)*, 95, 1 *sonnio(r)*, 104, 15 *lavo(r)*, 107, 9 *adsentio(r)*.

Haec igitur, quae enumeravi, Capro tribuenda sunt; etiam alia ex eodem fonte hausta esse nemo negabit, quamquam ea

¹⁾ De communi Prisciani et Diomedis fonte paulo infra dicetur: hoc loco adnotaverim verba *quirito(r)* et *munero(r)*, quae apud Diomedem prope verbum *adsentior* exstant, apud Priscianum certe Capro deberi (cf. Prisc. 396, 18. 11).

certo definiri nequeunt. Illud quoque recte haud dubie Neumannus dicit, Capri copiis nonnulla aliunde sumpta immixta esse, sed exempla, e quibus dilucide hoc apparere sibi persuasit, non apte elegit, *bellar*, *nutritor*, *praecipitor*, 390, 17 sqq.; cf. Neum. p. 51. Nam *bellar* cum eodem versu Vergiliano etiam Diom. 382, 4 exstat, et ipse Neumannus p. 30 et 54 contendit, quae consentiant apud Priscianum et Diomedem, ea utrumque Capro debere. Karbaumius quoque p. 8 Priscianum ea e Capro hausisse dicit. Praeterea etiam apud Nonium, quem Capro usum esse scimus, eadem leguntur 472, 8. Sed iam hic Prisciani cum Nonio et Diomede consensus nos admonet, ut quaeramus, quae ratio inter hos grammaticos intercedat. Et Nonius quidem quin in capite VII *de contrariis verborum generibus* Caprum potissimum secutus sit, dubitari non posse persuasum habeo. Nam plus quinquaginta lemmata praebent verba, quae etiam apud Priscianum leguntur, qui, cum ea verba in ordinibus alphabeticis, de quibus supra dixi, exhibeat, e Capro ea hausit. Haec igitur apud Nonium quoque Capro tribuo, quoniam eum Capri libris usum esse neque alium quemquam grammaticum de hac quaestione tam copiose quam illum disputavisse scimus. Enumerare haec Nonii lemmata longum est, cum totum fere caput efficiant. Unum hoc addam, quo sententiam meam confirmari existimo, esse inter ea verba compluria, quae rariore in usu erant, velut *ludiflor*, *pigneror*, *praesagior*, *ruminor*, quae, nisi ex communi fonte derivata essent, apud utrumque exstare mirum esset.

Difficilior est quaestio de Diomede. Multa enim inveniuntur apud Priscianum cum illo consonantia, quorum nonnulla certe ex ipsa Diomedis, quem appellat, arte sumpsit, multa vero eiusmodi sunt, ut ex communi fonte repetenda sint. Quem fontem Keilius gr. l. I p. LII et Karbaumius p. 11 Probum esse existimant, quem Diomedes ipse legerit, cum Priscianus eius doctrinam e Capri libris desumpserit. Christius vero philol. XVIII 129 dubitat, num Diomedes ipsius Probi libros in manibus habuerit, Steupius de Probris 190 et Neumannus p. 29 Probi notitiam etiam ad Diomedem per Caprum perlatam esse existimant. Neumannii argumenta mihi quidem non satis gravia videntur ad quaestionem difficillimam dijudicandam, quamquam ne ego quidem Probi ipsius librum Diomedi praesto fuisse dixerim. Nam

ex eo, quod nomen Probi appellat, non sequitur, ut ea omnia ab eo receperit: immo vero inde collegerim Probum non esse fontem Diomedis, cum is, quem potissimum auctorem quoque loco sequatur, indicare non soleat. Sed utut de hac re aliquis existimat, illud constat Priscianum certe ea, quae cum Diomede consentiunt, sive e Probo sive e recentiore aliquo ille ea hausit, e Capri libris delibasse, qui et Probum et Plinium, quorum uterque apud Diomedem bis nominatur, adhibuerat.

Iam ad quaestionem institutam redeamus. Priscianus postquam de verbis a veteribus et active et passive usurpati disseruit, inde a 397, 3 usque ad 398, 15 nonnulla verba addit, quae cum sint activa primae coniugationis, transeunt in neutra absolute sive reciproca secundae coniugationis. Ex his *albo*, *albeo*, *albesco* et *lento*, *lenteo*, *lentesco* cum apud Diomedem quoque legantur 344, 2 et 343, 20 iisdem exemplis Vergilianis appositis, Capro vindicanda sunt; quibus reliqua arte cum iis conexa tam similia sunt, ut ex uno fonte, i. e. Capro, totam hanc disputationem Priscianum mutuatum esse appareat.

In reliqua libri VIII parte pauca sunt eaque dispersa, quae Capro deberi cum aliqua veritatis specie probare possumus. Velut, quae 403, 3 de verbo *lavo* proferuntur, consentiunt cum Diom. 381, 12, unde cognoscimus illos 'quosdam', qui secundum Diomedem *lavit* pro *umectat* intellegi velint, Caprum esse eiusque sectatores. De eodem verbo Priscianus etiam 471, 2 disputat, eodem exemplo usus atque 403, 5; reliqua, quae ibi praebet exempla, apud Diomedem quoque l. c. leguntur. Deinde 413, 1 sqq. (gerundia active et passive prolata) propter consensum cum Diom. 342, 13 (cf. Serv. gr. l. IV 412, 22 et Serg. ibid. 504, 41) Capro tribuere possumus; item ea, quae 418, 27 sqq. dicuntur de verbis perfecto deficientibus, ut *ferio*, *sisto*, *tollo* (cf. Diom. 372, 4 et 380, 8). Idem Terentii versus ad comprobandum verbum *labasco* adscriptus est a Prisciano 428, 7 et Diomede 343, 7; utroque loco paulo post de verbis *amasco* et *hisco* disseritur. Similitudo denique inter Prisc. 441, 13 et Diom. 402, 23 (nomina in *atus*, ut *paenulatus*, *togatus* etc.) intercedens atque inter Prisc. 443, 11 et Diom. 372, 22 (*mandare* et *mandere*, *fundare* et *fundere*) quamquam non tanta est, ut casui

tribui nequeat, tamen cum maiore veritatis specie ad communem fontem refertur.

De libris IX et X.

In his duobus libris, de quibus, cum in utroque de variis praeteriti perfecti formis disputetur, simul disseram, Capri librum de latinitate primarium fontem fuisse probabile est. Nam et nomen eius octiens appellatur et multa insunt, quae certis argumentis ei vindicari possunt; praeterea uterque liber doctrinam amplam et antiquam ostendit et testimonii a vetustissimis auctoribus petitis refertus est. Quae omnia optime congruunt cum Capri studiis aliunde cognitis. Sed nostrum est accuratius ea enumerare, quae Capri esse demonstrari potest. Et loci quidem, ubi nomen eius exstat, hi sunt:

- 490, 9 deletus, delitus (cf. Cap. 109, 7),
- 500, 6 sapio, sapui vel sapivi vel sapii,
- 508, 28 conquinisco, conquexi,
- 509, 22 leo, ici,
- 513, 7 nanciscor, nactus (cf. Cap. 95, 19),
- 524, 12 repungo, repupugi vel repunxi,
- 530, 18 sino, situs, nequeo, nequitus,
- 535, 1 laccesso, lacessi.

Praeter Caprum auctores grammatici nominantur hi: Probus quater decies, Charisius duodecies, Diomedes quinquies, Servius, Asper, Asmonius, Celsus, Nisus, Nonius, Papirianus, Phocas, Plinius, Pollio, Scaurus, Velius Celer semel. Charisium, Diomedem, Nonium, Phocam,¹⁾ Servium, fortasse etiam Asmonium²⁾ et Papirianum, Priscianus ipse legisse putandus est; neque, quae cum catholicis Probi quae dicuntur consentiunt, ex his ipsis petita esse negandum est. Pollionis libros ipsos Prisciano praesto fuisse vix crediderim, sed aut Plinio aut Probo aut Capro, qui una cum eo commemorantur, vindicandum est, quod eum appellat; et a Plinio quidem, ut videtur (cf. Boelt. annal. philol. 1888 p. 422), Asinius Pollio in testimonium vocatur apud Char. 134, 3.

¹⁾ Notatu dignum est doctrinam hodie in Phocae arte 433, 24 existantem diversam esse ab ea, quam Priscianus 515, 16 ei tribuit.

²⁾ De Asmonio vide Keil. quaest. gramm. (Lips. 1860), de Papiriano Neumann. p. 55 sqq.

Ne Nisum quidem a Prisciano lectum esse puto; de Aspri, Scauri, Velii Celeris commemorationibus quid iudicandum sit, non constat.

Ex his igitur grammaticis nobis de solo Probo quaerendum est, quoniam eius notitiam e Capri libris delibavit Priscianus; de Plinio, de quo idem valet, nihil addendum est, nam uno illo loco, ubi nominatur (513,8), Capri et Probi nomina apposita fontem satis dilucide ostendunt. Probus igitur quattuordecim locis appellatur; e quibus quinque cum catholicis ita consentiunt, ut inde peti potuerint: 469, 13 (cath. 39, 26); 485, 19 (cath. 34, 17); 491, 14 (cath. 38, 6)¹⁾; 535, 14 (cath. 39, 19); 503, 17 (cath. 37, 15). Postremum locum Hertzius ad Berytum retulit, sed causam non video. Nam etsi in cath. 37, 15 tantummodo *unguo*, *unguis*, *unxi* legitur, cum Priscianus Probo formas *ungui* et *unxi* tribuat, tamen illius libelli auctorem etiam formam *ungui* agnoscisse elucet. Nam et ipse paulo ante dicit: *g litterae ante uo positae verbum inveni tertiae correptae* *gui* faciens specie perfecta, ut *arguo*, *arguis*, *argui*, *unguo* etc., et apud Sacerdotem gr. l. VI 489, 17 accurate cum illo consentientem adduntur haec, quae in catholicis desiderari nemo non videt: *ungui*; dicimus et *ungo*, *ungis*, *unxi*. Itaque etiam in catholicis legendum est: *arguo*, *arguis*, *argui*, *unguo*, *unguis*, *ungui*; *dicimus et ungo*, *ungis*, *unxi*.

Reliquae vero Probi commemorationes Capro tribuendae sunt, cuius nomen saepius cum Probo coniunctum est. Locos, ubi ambo appellantur, omitto, cum iam supra in ordine eorum, quae Capro propter nomen eius appositum debentur, enumerati sint; reliqui sunt hi:

470, 12 *neco*, *necavi* vel *necui*,

¹⁾ Adnotandum est apud Caprum 94, 14 contrariam doctrinam existare: non est *sorbo*, sed *sorbeo*, nec *sorbsi*, sed *sorbui* sic et *absorbui*, ut Lucanus, cum in catholicis legatur: *sorbo*, *sorbis*, *sorbui*, *quamvis* et *sorbsi* lectum sit. Fortasse Caper in Probi libro doctrinam illam invenerat eique suam ipsius sententiam addiderat, ut etiam Prisc. 534, 25 de perfecto verbi *lacesso* vidimus. Quod si ita se habet, Probi commemorationem e Capro potius hausisse Priscianus videtur, quam e catholicis; sed cum, quantum in tractatu de orthographia Capro debeatur, minime constet, incertum est, num re vera Caper id de verbo *sorbeo* docuerit, quod nunc ibi legitur.

529, 6 occini,
 535, 21 quaesivi,
 539, 2 fulsi,
 541, 18 aio (cf. 494, 15).

His accedunt ei loci, qui cum Diomedis congruunt doctrina, sed ita, ut non ex eius arte sed e communi fonte eos haustos esse appareat, quos Priscianum quidem a Capro mutuatum esse supra dixi. Quorum locorum plurimos iam Neumannus in dissertatione sua p. 54 enumeravit, ut pauci supersint; sed ut quaestio sit absoluta et perfecta, ordinem illum hic repeto additis iis, quae ab illo omissa erant, numeris quoque interdum correctis¹⁾:

Prisc. 469, 5 applicui et applicavi : Diom. 372, 18,
 [cf. Prisc. 473, 1],
 470, 6 necto, nexui vel necti : 369, 16 (ead. testim.),
 [cf. Cap. 93, 9],
 470, 21 necatus et nectus : 366, 5,
 471, 2 lavere et lavare : 381, 12 (ead. testim.),
 [cf. Prisc. 403, 3],
 489, 1 adului et adolevi : 373, 18 (ead. testim.),
 494, 15 + 541, 18 aio : 374, 4 (Naevius),
 [Apud Prisc. 541, 18 Probus de dubio perf. laudatur],
 495, 5 mingo et meio : 369, 11,
 497, 9 allucui et allexi : 367, 11,
 500, 20 parere et parire : 383, 5 (Ennius),
 [cf. Prisc. 401, 5 et 540, 8],
 509, 15 parsi : 368, 3 (Terentius),
 511, 23 parsurus : 368, 10 (Varro in Later.),
 [Apud Diomedem ad Plinium provocatur],
 512, 24 experrectus et expurgitus : 376, 11 (Lucil.),
 518, 23 de reduplicatione : 368, 13,
 519, 22 passus : 377, 23 (Vergil.),
 520, 2 comes(t)us : 387, 5,
 [cf. Prisc. 522, 19],
 520, 16 ostentus : 376, 3 (ead. testim.),

¹⁾ Karbaumius quoque p. 11 et 12 horum locorum magnum numerum affert, sed eos tantummodo, ubi exempla, maxime Ciceroniana, apud Priscianum et Diomedem eadem sunt.

525, 3 neglexi et neglegi : 369, 15 (Aemil. Mac.),
 527, 22 al(i)tus : 375, 14 (Sallust.),
 529, 5 oceanui : 374, 1 (Sallust.),
 [Apud Priscianum Probus affertur],
 529, 19 livi et levi : 370, 5 (Terent.),
 [cf. Prisc. 530, 10 et 490, 11 (Caper)],
 535, 21 pinso : 373, 4 (Pompon.),
 [Apud Priscianum Probus testis est],
 537, 27 nisum et nixum : 375, 1,
 538, 2 nexo, nexui : 369, 17 (ead. testim.),
 538, 28 sanxi et sancii : 371, 18 (Pompon.),
 540, 15 salui et salii : 374, 5 (Vergil.),
 546, 9 sallitus et salsus : 375, 16.

His locis Capro vindicandis tres subinngam, qui ex eodem fonte sumpti videntur; quorum unus (512, 3 seneo) cum Pompeio 222, 5 consentit, reliqui (480, 22 + 532, 16 sero, sevi et serui, 502, 12 sartum, fartum etc.) cum Capro qui fertur 93, 1 et 111, 9.

Praeterea alia multa in his duobus libris insunt, quae propter doctrinam ad Capri rationes accommodatam, propter exempla ad vetustissimorum scriptorum usum probandum adscripta, propter similitudinem cum aliis locis, quos e Capri libris sumptos esse probabile est, cum magna veritatis specie ad Caprum referri possunt. Sed cum de iis pro certo nihil affirmari possit, ea non numero: praeterea, si quis ea indagare vult, legenti facilime occurront.

De libro XI.

De libris XI—XVIII breviore disputatione opus est, quippe in quibus Caper non tam continenter exscriptus sit. Neumannus hos omnino non tractavit, sed nobis est accuratius quaerendum, cum, etsi alios in primis auctores Priscianus secutus est, nonnulla tamen insint dispersa ac dissipata, quae ad Caprum referri possunt. Et in XI quidem librum *de participio* pauca e Capri copiis recepta esse mirum non est, quoniam is de participio non proprio libro, sed una cum perfecto praeterito videtur egisse. Nec difficile est causam invenire. In initio enim huius libri 549, 1 Priscianus dicit a Romanorum grammaticorum pluribus participium non separatim traditum esse partem orationis, sed

inter verba ascitum. In quibus grammaticis Caprum fuisse verisimillimum est, cum in libris IX et X de perfecto conscriptis et e Capro potissimum derivatis saepissime etiam de participio disse-ratur. Quae cum ita se habeant, mirari non debemus, quod in hoc libro perraro ad veterum sermonem et ad antiqua testimonia recurritur, quibus summum momentum a Capro tributum esse cognovimus. Quae autem inveniuntur hanc doctrinam ostendentia, ea plerumque cum antecedentibus libris consentiunt, ut Capro ea vindicare non dubitem. Nomen eius semel in testimoniūm vocatur, 561, 10, ubi verba *pigeo*, *taedeo*, *pudeo* etc. in usu veterum perfectorum declinationem habuisse teste Capro docetur. Quae his subiunguntur de participiis *triumphatus*, *erratus*, *regnatus*, *laboratus*, *decursus* (561, 16 analogiae ratio habetur), haud scio an ea ex eodem fonte hausta sint: cf. Serg. 515, 26 et Pompei. 262, 18. Inter eos vero locos, quos cum antecedentibus Prisci-ani libris congruere supra commemoravi, hi consensum diluci-dissime ostendunt:

- 558, 20 potatus secundum analogiam vel potus : 475, 7
(ead. testim.),
- 559, 1 lavatus : 475, 1 (Terentius; p. 559 versus plenior legitur, ut se ipsum exscriptisse Priscianum statui non possit),
- 559, 9 oriturus : 501, 24 (Horat.),
- 559, 13 ruiturus : 505, 12 (Lucan.),
- 559, 16 cariturus, cassus : 483, 15. 485, 8. 492, 7
(ead. testim.),
- 566, 2—18 iuratus, cassus, titubatus : 485, 1—11,
- 567, 14 meditatus, auxiliatus etc. active et passive pro-lata : 379, 16 + 381, 2 + 385, 13 (in libro VIII Caprum auctorem esse ex ordine alphabeticō elucet; de qua re vide supra p. 50),
- 570, 8 ambitus et ambitus : 547, 4 (Ovid.),
- 570, 23 necatus, nectus : 470, 21 (cf. Diom. 366, 5),
- 570, 24 intonatus : 473, 12 (Horat.).

Reliqua libri pars plerumque breves regulas sine auctorum exemplis continet, ut vel inde hanc Capro non deberi appareat.

De libris XII et XIII.

In his libris *de pronomine* dubito num Caper omnino adhibitus sit: certa enim indicia desunt, nisi forte ea, quae 587, 3 sqq. (cf. lib. XIII 11, 17) de nominativis *nostratis*, *infimatis* et 595, 14 de *cuiatis* proferuntur, Capro vindicanda sunt, cum similis doctrina 129, 7 et 337, 11 exstet, priore loco Capro tributa, et praeterea 587, 9 idem versus Plautinus atque 338, 11 legatur. Idem valet de lib. XIII 7, 10—8, 20, qui locus propter antiquissimorum exemplorum silvam et propter consensum cum lib. V 182, 2 sqq. et VI 226, 16 sqq. ad Caprum referendus videtur.

Sed de hac parte orationis monendum est aliorum grammaticorum commentarios, in quos aliquid e Capri doctrina receptum esse constet, non exstare ac ne illud quidem certum esse, illum de pronomine separatim scripsisse. Quare quoniam comparatione cum aliis grammaticis instituenda in hac parte non adiuvamur, num quid Capro vindicandum sit, definiri nequit. Idem valet de praepositione, de adverbio, de coniunctione, nam etsi Romanum in tractatu de adverbio Char. II c. 13 Capri copiis usum esse constat, tamen, quid ex eo petiverit, compertum non habemus. Itaque etsi pauca invenimus apud Priscianum, quae cum aliis grammaticis consentiunt, tamen, utrum Caper communis fons sit an alias aliquis, nescimus. Sed per se haud verisimile est in libris XII sqq. Caprum adhibitum esse, cum excepto libro XV perraro exempla e veterum sermone petita exstent. Etiam Karbaumius p. 16 et 17 de horum librorum fontibus quaerens aliis auctoribus Priscianum usum esse statuit, in primis Apollonio, Donato, Censorino.

De libro XIV.

Haec, quae modo exposui, etiam de libro XIV *de praepositione* valent, quamquam in hoc Caper bis, 40, 30 et 44, 9, appellatur. Illas enim duas commemorationes ex suo ipsius libro Priscianus haurire potuit, ut supra in adnot. ad fragm. 11 et 12 exposui (cf. lib. III 85, 1 et 95, 18). Ceterum de Capri doctrina de praepositionibus vide fragm. 31 cum adnot. et adnot. ad pag. 7.

De libris XV et XVI.

Liber XV ab iis, de quibus modo dixi, eo differt, quod in hoc multa testimonia vetustissimorum invenimus, quae in illis

desideramus. Praeterea in hoc libro Priscianus non ad graecos grammaticos redit, sed, etsi nullum nominat auctorem praeter Donatum in commento Aeneidos p. 61, 20, tamen e doctrina prolata apparet antiqui cuiusdam auctoris vel complurium copiis eum usum esse (cf. Karbaum. in fine disputationis sua). Quis vero has copias ei suppeditaverit, utrum Caper an alias aliquis, diiudicare non audeo. Quae enim de Capri de **adverbio** doctrina comperta habemus, tradidit Romanus apud Char. II c. 13, cuius capitinis maxima pars e Romano exscripta est. Accedit unus locus apud Pompeium 243, 19, qui Caprum adverbia a participiis derivari posse docuisse dicit. In illo Romani commentario quinque Caper appellatur, sed verisimillimum, ne dicam certum, est etiam aliis locis, ubi nomen auctoris non addidit, Romanum eo usum esse. Sed desunt indicia, quibus, quid Capro debeat, cognoscamus, cum pauca cum eis grammaticis congruant, quos de adverbio disserentes Caprum secutos esse suspicari possumus, Priscianum dico et Pompeium. Qui consensus tam paucis locis conspicitur, ut paene nihil inde proficiamus. Appellantur praeterea apud Romanum permulti alii auctores neque, quid e singulis sumpserit, discerni potest. Etiam in iis, quae communia habet cum Prisciano, nonnulla insunt, quae apud Romanum aliis auctoribus tribuuntur, velut idem exemplum, quod Prisc. 63, 16 ad vocem *tractim* adhibet, Romanus (Char. 221, 10) e Sisenna delibavit; de adverbii *duriter* et *largiter* (70, 4) apud Romanum (Char. 197, 22 et 204, 22), de priore Helenius Acron, de postiore Iulius Modestus disseruere. Quae cum ita sint, etiam reliqui loci consentientes utrum ad Caprum referendi sint an ad alium aliquem, dubium est. Nihilo secius tamen eos enumero atque eodem modo eos, qui cum Pompeio congruunt, nam etsi incerta res est, tamen notatu digni videntur:

- 70, 9 *inhumaniter* : Pomp. 245, 4 (Cicero),
- 71, 12 *valde* : Roman. apud Char. 218, 8,
- 74, 11 *donicum* : ibid. 197, 15,
- 76, 5 *actutum* : ibid. 194, 25 (Vergilius),
- 76, 19 (cf. 80, 20) *adverbia a participiis derivata* : Pomp. 243, 19, ubi Caper nominatur.

His accedunt ea, quae propter consensum cum prioribus, ubi ad Caprum referebantur, hoc quoque loco ei tribuenda sunt, etsi

diiudicari nequit, utrum ex illis libris an ex ipso Capro haec repetiverit Priscianus. Eiusmodi sunt duo loci:

68, 16 potis, pote : lib. VI 251,17 (cf. Serv. in Aen. III 671),

80, 10 nuperrime : lib. III 96, 2, ubi Caper appellatur.

Praeterea alia multa insunt in hoc libro, quae cum Capri studiis maxime convenire nemo negabit, velut ea, quae 70, 14 sqq. de usu Pomponii, Titinii, Plauti, Novii, Lucilii, Varronis, Ennii proferuntur. Sed quam incerta haec sint, facile appareat.

De altera libri XV parte, quae est *de interiectione*, nihil enucleare potui, neque magis de libro XVI *de coniunctione*. Omnino negaverim de his Caprum scripsisse.

De libris XVII et XVIII.

Quoniam ea, quae in his libris *de constructione* scriptis docentur, plane diversa sunt a Capri studiis, dubito num in his Priscianus Caprum omnino adhibuerit. Nam quae consentiunt cum praeceptis in antecedentibus libris ad Caprum relatis, facilime ex illis libris repetere potuit; certe saepius relegat legentes ad priores libros (cf. 230, 21. 233, 23). Ceterum ipse saepius indicat, velut 108, 2, Apollonii vestigia se maxime secutum esse, raro, si quid vel ex aliis vel ex se ipso congruum invenerit, hoc interponentem. In quibus additamentis etiam nonnulla insunt, quae propter consensum cum prioribus libris Capro vindicanda sunt, quamquam, ut supra dixi, non constat, utrum ex Capri libris haec Priscianus deprompserit, an ex suis libris repetiverit. Ex his ea tantummodo numero, quae dilucidissime concentum ostendunt; alia minus certa afferre inutile est.

122, 15 cuias et cuiatis : lib. XII 595, 13 (Plaut.),

269, 16 laboratus, decursus, epotus : lib. VIII 375, 22.

376, 3, lib. IX 561, 21 (ead. testimon.),

361, 12 ruo et moror : VIII 393, 23. 389, 17 (ead. testimon.),

364, 8 verba et active et passive prolata, velut *mereo(r)*, *populo(r)*, *nutrio(r)*, *bello(r)* : lib. VIII, ubi eadem verba atque etiam testimoniorum compluria exstant

vel propter alphabeticum ordinem vel propter alias causas Capro vindicanda; de qua re accuratius disputationi de libro VIII disserens.

Hucusque de Capro Prisciani institutionum fonte: nam de minoribus Prisciani libris disserere opus non est, cum in eis Capri doctrinae nulla vestigia insint. In institutionibus vero quae ad eum referenda sint, demonstravisse me spero indeque comprobasse in libris de nomine et de verbo neminem ex latinis grammaticis plus doctrinae Prisciano suppeditasse quam Caprum, in aliis libris vel rarius vel numquam eum adhibitum esse.

Vita.

Natus sum Godofredus Henricus Hugo Keil die XXVII mens Iul. anno h. s. LXVI Erlangae, patre Henrico, matre Luisa e gente Eckstein, quos superstites esse magnopere gaudeo. Fidei addictus sum evangelicae. Anno h. s. LXIX patre, qui Erlangae munere professoris publici ordinarii fungebatur, in universitatem Fridericianam Halensem vocato Halas transmigravi. Ibi, litterarum elementis imbutus, autumno anni LXXV in gymnasium civicum, quod tunc Nasemannii, viri pientissima semper memoria colendi, auspiciis florebat, receptus sum, cuius discipulus fui per novem annos. Autumno anni LXXXIV maturitatis testimonio instructus Bonnam me contuli, ut patris vestigia secutus incumbarem studiis philologicis, ad quae institutione praceptorum Nasemannii, Ungerii, Peppmuelleri optime praeparatus eram: ex universitate Rhenana post ter sex menses Halas reverti. Die XXV mens. Iul. examen rigorosum sustinui.

Docuerunt me Bonnae viri clarissimi Buecheler, Dove, R. Kekulé, Klein, Luebbert, Nissen, Schwartz, Usener; Halis praeter patris scholas audivi viros doctissimos Conrad, Dittenberger, Droysen, Duemmler, Erdmann, Ewald, Haym, Heydemann, Hiller, Kirchhoff, Lindner, Stumpf, Uphues. Proseminarii philologici Bonnae per duo semestria, Halis per unum sodalis fui, seminarii philologici Halis per quinque semestria; in historicum seminarium me receperunt Droysen, Duemmler, Lindner. Ut exercitationibus suis archaeologicis, philologicis, philosophicis interesse, benigne concederunt Heydemann, Hiller, de Arnim.

Quibus omnibus viris clarissimis gratias quam plurimas ago semperque habebo.

Sententiae controversae.

I.

Martial. V 82, 4 legendum esse censeo: Sie tu dispereas (libri: i tibi dispereas).

II.

Martial. speet. 29 versuum ordo hoc modo restituendus est: 1—5, 8, 7, 10, 9, 6.

III.

Catull. 21, 13 lego: ne finem faciam, sed irrumato (libri: nec finem facias, sed irraminatus sum).

IV.

Plutarch. quaest. conv. II prooem. seribo: τὰ δὲ ἐπεισόδια γέγονεν ἡδονῆς ἔνεκα, χρεῖας μὴ συναπτομένης (libri: συναγομένης).

V.

Vita Agesilai a Xenophonte conscripta est.

VI.

Annales Laurissenses maiores non scripti sunt publica auctoritate; ne id quidem constat, utrum in aula regia an in monasterio Laurissensi scripti sint.